

Verkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben-Wieden

Paul Terwan
onderzoek & advies

bN+W
buro Natuur + Water

Verkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben-Wieden

Paul Terwan
Nicolien van der Fluit

Utrecht / De Wijk
augustus 2011

Paul Terwan
onderzoek & advies

bN+W
buro Natuur + Water

Inhoud

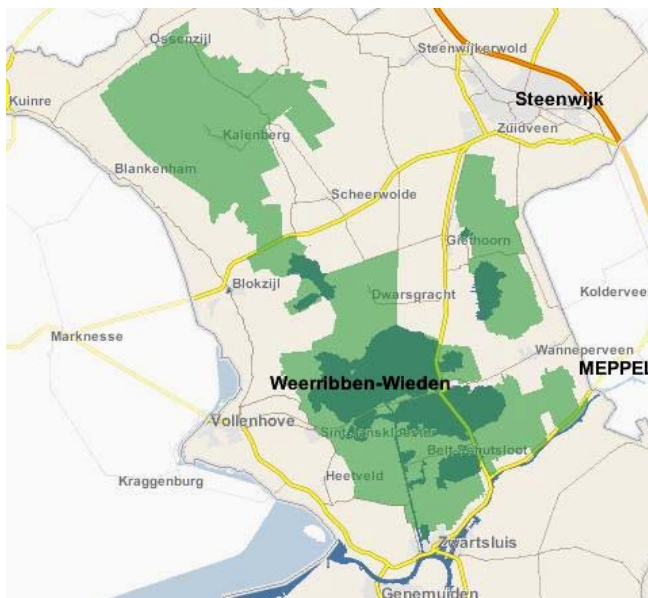
1. Inleiding	1
2. Aanpak	3
2.1 De enquête	3
2.2 Interviews	4
3. Huidige structuur rietsector	5
3.1 De ondernemers	5
3.2 De bedrijfsstructuur	6
3.3 Kosten en opbrengsten	12
4. Toekomst rietsector	17
4.1 Continuïteit en levensvatbaarheid	17
4.2 Samenwerking, scholing en rietpromotie	21
5. Conclusies en aanbevelingen	27
5.1 Conclusies op basis van de enquêtes en interviews	27
5.2 Aanbevelingen	30
Bronnen	34
Bijlagen:	
1. De gehanteerde enquête	35
2. Resultaten enquête, deel A: de huidige situatie	40
3. Resultaten enquête, deel B: de toekomst	45
4. Globale berekening inkomenseffect Rietimpuls	49

1 Inleiding

Rietimpuls als aanleiding voor de verkenning

In de natuurgebieden van Noordwest-Overijssel wordt op ruim 2.500 ha riet gesneden, ongeveer gelijk verdeeld over de Wieden en de Weerribben, die sinds enkele jaren één Nationaal Park vormen*. Ruim 2.000 ha rietland in Noordwest-Overijssel wordt gepacht van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Het resterende rietland is particulier eigendom of wordt gepacht van andere instanties (kerk of particulier). De rietcultuur staat al jaren onder druk: de productieomstandigheden zijn lastig (veel kleine en slecht ontsloten percelen), het grootste deel van het rietland heeft een natuurfunctie en de rietprijzen zijn per saldo te laag om een duurzaam rietlandbeheer te waarborgen. In een toekomstvisie die de Nederlandse rietsector vijf jaar terug opstelde (Van der Fluit 2006), is berekend dat de verdiensten uit de markt laag tot zeer laag zijn en dat de maatschappelijke functie van de rietsector (betekenis voor landschap, biodiversiteit, waterkwaliteit en recreatie) onvoldoende wordt gehonoreerd.

Inmiddels zijn alle gebiedspartijen ervan overtuigd dat een duurzaam rietlandbeheer en een adequate betaling van dat beheer van groot belang zijn voor de toekomst van het gebied. Daarom is tussen de verschillende betrokken overheden in 2009 overeenstemming bereikt over de *Rietimpuls*, die drie pijlers kent: (mede)financiering van het beheer, experimenteren met de afvoer van biomassa en het verbeteren van het ondernemerschap en de promotie van riet en van het beroep rietteler. Als onderdeel van de Rietimpuls is onder meer tijdelijk extra beheergeld beschikbaar gekomen, waaruit van 2009 tot 2011 aanvullende betalingen worden gedaan aan de mensen die als particulieren het rietlandbeheer uitvoeren. Er lopen inmiddels ook proeven met de afvoer en de verwerking van biomassa, de tweede pijler van de Rietimpuls. In het kader van de derde pijler (verbeteren ondernemerschap en promotie) hebben de partijen behoefte aan een beter inzicht in de samenstelling van de rietsector. Deze sector is zeer divers: er zijn grote verschillen in bedrijfsomvang (c.q. tussen hoofd- en nevenberoepers), in de financiële positie van de bedrijven en in de ideeën over de toekomst. Centrale vraag bij het in beeld brengen van de rietsector is: heeft de rietsector toekomst, en zo ja, onder welke randvoorwaarden?

* Deze oppervlakten komen uit de AVRN-toekomstvisie uit 2006 en zijn destijds toegeleverd door Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Groot (2011) komt op basis van een indeling in beheertypen tot andere getallen. Het is echter niet altijd duidelijk welk aandeel rietland heeft in de onderscheiden beheertypen.

De drie rietverenigingen in Noordwest-Overijssel hebben – via de provincie als formele opdrachtgever – gevraagd om een nadere verkenning van de sector uit te voeren. Daartoe is een opdracht gegeven aan twee samenwerkende adviseurs: Paul Terwan (Paul Terwan Onderzoek en Advies) en Nicolien van der Fluit (buro Natuur + Water). Dit rapport bevat de resultaten van de verkenning die door deze bureaus is uitgevoerd.

Onderzoeksvragen

In de verkenning van de rietsector in Noordwest-Overijssel staan de volgende vragen centraal:

1. Hoe zit de rietsector precies in elkaar? Het gaat hier om een gedetailleerde beschrijving van de bedrijfstak, met onder meer aandacht voor:
 - de bedrijfsstructuur: onder meer de beheerde oppervlakte, hoeveelheid arbeid, eigendoms- en pachtsituatie, leeftijd ondernemer(s), opvolgingssituatie en de verwerking van riet en restmateriaal, en
 - de financieel-economische positie: onder meer de inkomsten uit rietlandbeheer en neveninkomsten (agrarische en niet-agrarische) en het aandeel van het inkomen uit rietlandbeheer in totale gezinsinkomen.
2. Wat zijn de verwachtingen en ideeën over de toekomst van bedrijf en sector? Het gaat hierbij met name om:
 - de (visie op) bedrijfsontwikkeling in de komende jaren,
 - de verwachtingen ten aanzien van prijzen, inkomen en afzet,
 - de gerichtheid op natuurbeheer versus rietproductie,
 - de behoefte aan scholing,
 - de mogelijkheden voor regionale samenwerking, en
 - de slagkracht van de sector zelf en de verwachtingen van de overheid.
3. Zijn er belangrijke verschillen in bedrijfssituatie en toekomstvisie tussen de Wieden en de Weerribben, tussen hoofd- en nevenberoepers, tussen leeftijdsklassen etc.?
4. Welke aanknopingspunten bieden de resultaten voor de verschillende onderdelen van de Rietimpuls, voor activiteiten van de sector zelf en voor overheidsbeleid?

Gedurende het project heeft overleg over de aanpak en de bevindingen plaatsgevonden met de opdrachtgevers (de drie rietverenigingen, de provincie Overijssel en de gemeente Steenwijkerland) en de Werkgroep Rietimpuls.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk bespreken we eerst de gevolgde werkwijze (een uitvoerige enquête en een serie individuele interviews) en de respons op de enquête. In de daarop volgende hoofdstukken bespreken we de oogst van beide raadplegingen per thema. In hoofdstuk 3 doen we dat voor de huidige structuur van de sector. In hoofdstuk 4 staat de toekomst van de sector centraal. We besluiten in hoofdstuk 5 met conclusies en aanbevelingen.

2 Aanpak

In de verkenning van de rietsector in Noordwest-Overijssel is gebruik gemaakt van een uitvoerige schriftelijke enquête en een reeks individuele gesprekken / interviews. In dit hoofdstuk lichten we de verschillende elementen van de gevolgde aanpak nader toe.

2. 1 De enquête

Opzet

Een belangrijk onderdeel van de verkenning was een schriftelijke enquête onder alle bekende riettelers uit het gebied[†]. De enquête (die is opgenomen als bijlage 1) bevat vragen over de huidige situatie van de rietsector en over de verwachtingen voor de toekomst (zie onderdelen 1 en 2 onder de vraagstelling in hoofdstuk 1). De enquête is opgesteld in nauw overleg met de rietverenigingen, de provincie Overijssel en gemeente Steenwijkerland.

De gebruikte adreslijst voor de verzending van de enquête is toegeleverd door de gemeente Steenwijkerland en telde 425 adressen. Naar al deze adressen is in maart 2011 een enquête met antwoordvelop gestuurd. Om een zo hoog mogelijke respons te krijgen, ging de enquête vergezeld van een wervende brief van de drie gezamenlijke rietverenigingen en is de enquête duidelijk gepresenteerd als een activiteit in het kader van de Rietimpuls. De aangeleverde en gebruikte adreslijst bestond uit de ledenlijsten van de drie Rietverenigingen en verschillende (oude) adreslijsten bekend bij de gemeente Steenwijkerland. Gaandeweg bleek de adreslijst behoorlijk 'vervuild':

- er stonden organisaties op die zelf geen riet snijden,
- er stonden riettelers op die geen rieteler (meer) bleken te zijn,
- er stonden nogal wat mensen tweemaal op,
- er stonden nogal wat mensen op die bij één bedrijf horen (broers, vaders en zonen etc.),
- er stonden nogal wat Friese riettelers op die niet in NW-Overijssel werkzaam zijn, maar hier wel lid zijn van één van de rietverenigingen (Friesland heeft geen eigen rietvereniging).

Na het opschonen van de adreslijst, een proces dat pas na het verzenden van de enquête is gestart, resteerde een lijst van 313 riet*bedrijven*. Dit is het aantal bedrijven dat we hebben gehanteerd om de respons op de enquête te bepalen.

Omdat het vooraf gewenste respons (40 à 50% van de aangeschrevenen en/of 75% van het beheerde oppervlak in Wieden en Weerribben) bij het sluiten van de deadline nog lang niet was gehaald, is de deadline voor het terugsturen van de enquête verschoven en is een ansichtkaart met een herinneringsoproep gestuurd aan degenen

[†] We spreken in dit rapport doorgaans over *riettelers*, omdat deze term in de beleving van de sector – beter dan de term rietnijders – weerspiegelt dat het beheer van het gebied en de rol daarin van de sector meer inhoudt dan louter het eens per jaar snijden / oogsten van het riet. Daarnaast wordt wel de term rietlandbeheerders gebruikt.

die de enquête nog niet hadden terug gestuurd. Daarna zijn er tot eind april nog 45 extra enquêtes binnengekomen en verwerkt.

Respons

Er zijn in totaal 138 bruikbare enquêtes teruggekomen. Niet alle enquêtes waren volledig of geheel consequent ingevuld. Dat is een respons van 44% van de aangeschreven rietbedrijven en bijna driekwart van het rietland in het Nationaal Park (zie de tabel op de volgende pagina). Daarmee is het vooraf gestelde doel precies gehaald. Onder de niet-respondenten zijn dus kennelijk veel riettelers die kleinere oppervlakten beheren. De respons in de Wieden is vooral in termen van oppervlakte aanmerkelijk hoger dan die in de Weerribben. Daarvan moeten we ons bewust zijn bij het vergelijken van de resultaten van de twee gebieden.

Bruikbare respons op de enquête

	Weerribben	Wieden	totaal
aantal enquêtes*	49	96	138
percentage van alle riettelers	39%	46%	44%
betrokken oppervlakte	688 ha	1.168 ha	1.856
percentage van alle rietland	55%	90%	73%

* Er zijn 7 riettelers die in beide gebieden werkzaam zijn. Deze zijn in de verwerking van de respons van beide afzonderlijke gebieden meegeteld, maar niet in de berekeningen over het totale gebied. Daarom verschilt het totaal van de som van beide gebieden.

Analyse van de uitkomsten

De enquêteresultaten zijn ingevoerd in een Excel-werkblad, zodat (eenvoudige) bewerkingen konden worden uitgevoerd. Van meet af aan is het niet de bedoeling geweest om officiële statistische analyses op de resultaten te gaan toepassen. De 'kale' enquêteresultaten zijn opgenomen in de bijlagen 2 en 3 van dit rapport. In de volgende hoofdstukken worden de resultaten in woorden besproken en toegelicht, met een accent op opmerkelijke resultaten en geïllustreerd met enkele grafieken of diagrammen. Enkele opmerkelijke resultaten zijn wat verder geanalyseerd (bijv. welke bedrijven investeren veel, welke bedrijven beschouwen zichzelf als levensvatbaar?).

2.2 Interviews

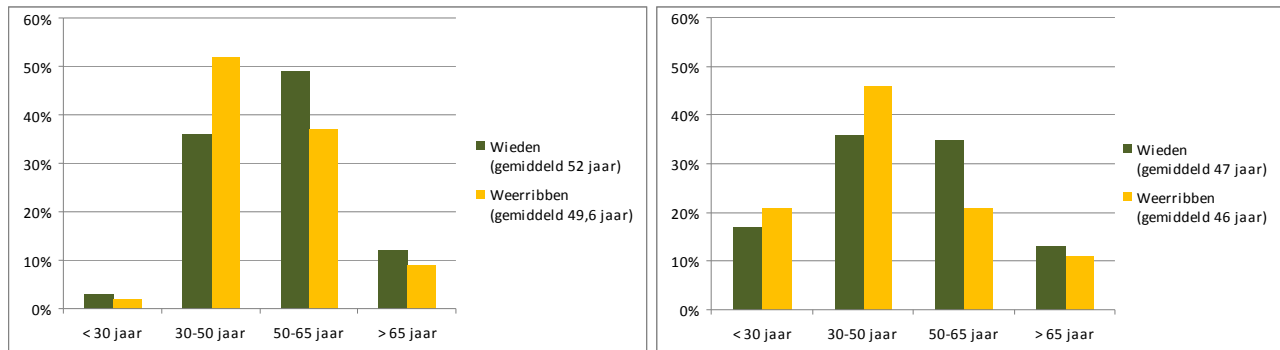
Omdat een enquête niet op alle onderdelen de gewenste 'verdieping' oplevert, is ook een aantal individuele interviews afgenomen: 7 in de Weerribben en 6 in de Wieden. De te interviewen personen zijn geselecteerd door de rietverenigingen. Hierbij lag het accent op de grotere rietbedrijven. Het was de bedoeling de gesprekken met individuele riettelers specifiek te richten op samenwerking, innovatie en toekomstverwachtingen voor het eigen bedrijf en de sector. Tijdens de gesprekken zijn echter meer onderwerpen naar voren gekomen. In de volgende hoofdstukken bespreken we de resultaten van de enquête en van alle gevoerde gesprekken en overleggen niet apart, maar gecombineerd per thema.

3 Huidige structuur rietsector

3.1 De ondernemers

Leeftijd en duur bedrijfsuitoefening

De leeftijd van de bedrijfshoofden is al enigszins gevorderd: gemiddeld 51 jaar. De Weerribben en de Wieden ontlopen elkaar daarin nauwelijks. Opvallend is wel dat het aandeel bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar in de Wieden hoger is (61%) dan in de Weerribben (46%) (figuur 1). De al wat hogere leeftijd blijkt ook uit de duur van de bedrijfsuitoefening: gemiddeld 32 jaar, met ongeveer een derde deel van de riettelers dat al meer dan 40 jaar in het riet werkt. Het aandeel bedrijfshoofden onder de 30 jaar is in beide gebieden zeer laag (2 - 3%). Kijken we naar de leeftijdsopbouw van alle mensen die (mee)werken in het riet, dan daalt de gemiddelde leeftijd met 5 jaar en stijgt het aandeel jongeren (tot 30 jaar) naar zo'n 20% (figuur 1). Het feit dat relatief veel jongeren (vaak zonen en neven, en soms andere ingehuurde krachten) meewerken in het riet, zegt weinig over de belangstelling onder jongeren voor de rietteelt, zo blijkt uit de interviews. Het gaat in veel gevallen om jongens die wat willen bijverdienen en die volgend jaar net zo makkelijk elders werken. Slechts af en toe zijn de jonge mannen die meewerken in het riet gemotiveerde riettelers-in-spe. De geïnterviewden tonen zich dan ook vooral zorgelijk over de leeftijdsopbouw van de sector.

Figuur 1. Leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden (links) en van alle werkers in het riet (rechts)

Ondernemingsvorm en arbeidsbezetting

Bijna driekwart van de bedrijfshoofden werkt als zelfstandig ondernemer c.q. eenmanszaak. Een kleine 15% heeft een andere bedrijfsvorm (maatschap, VOF, BV), en bijna 10% heeft geen officiële bedrijfsvorm opgegeven. Bijna de helft van de bedrijfshoofden werkt uitsluitend alleen: in de Wieden gebeurt dat meer (53%) dan in de Weerribben (39%). Als er wordt samengewerkt met anderen, dan is dat meestal in familieverband (80%). Het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf (gerekend over alle bedrijven) is ongeveer 1,5. Hierin verschillen de gebieden nauwelijks van elkaar. Kijken we alleen naar de bedrijven waar wordt samengewerkt, dan is de bezetting per bedrijf gemiddeld 1,9 arbeidsplaats per bedrijf, in de Wieden (2,0) iets hoger dan in de Weerribben (1,7).

In de interviews komt naar voren dat het hoge aandeel van alleen en in familieverband werkenden goed verklaarbaar is: inhuur van arbeid is duur en kan eigenlijk – zeker in een situatie zonder of met lage beheervergoedingen – niet uit. De Rietimpuls heeft inhuur wat makkelijker gemaakt, omdat daardoor de arbeid kan worden vergoed en het arbeidsloon niet helemaal uit de opbrengst van rietverkoop hoeft te komen. Daarnaast is de inhuur van vaste krachten lastig omdat het werk goeddeels seizoenswerk is door gebrek aan werk in het zomerhalfjaar (bijvoorbeeld in het hooilandbeheer). De beperkte arbeidsbezetting stelt tegelijk ook grenzen aan de bedrijfsomvang – zie ook § 3.2.

Veel riettelers werken alleen of in familieverband. Door de lage opbrengsten kan het inhuren van personeel dikwijls niet uit.

3.2 De bedrijfsstructuur

Bedrijfsomvang

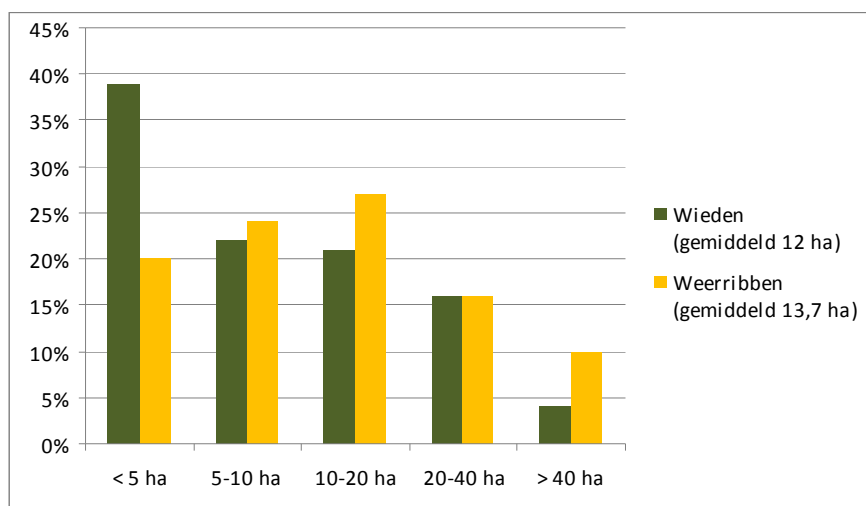
De gemiddelde bedrijfsomvang van de respondenten is 13 ha. In de Weerribben is de gemiddelde bedrijfsomvang iets hoger (14 ha) dan in de Wieden (12 ha). Ongeveer de helft van de bedrijven is kleiner dan 10 ha: 44% in de Weerribben en 61% in de Wieden. Ruim 20% van de bedrijven is groter dan 20 ha, slechts 6% is groter dan 40 ha (figuur 2).

Uit de interviews komt op dit onderwerp het volgende naar voren:

- Het bescheiden aandeel echt grote bedrijven is verklaarbaar uit de combinatie van de beperkte arbeidsinzet (hoge kosten inhuur arbeid: zie voorgaande) en de

grenzen die het gebied en de beschikbare mechanisatie stellen aan de oppervlakte die één arbeidskracht aan kan. Op veel plekken kun je alleen goed uit de voeten met machines 'waar je achter moet lopen', waardoor er duidelijke grenzen zijn aan de te beheren oppervlakte (pakweg enkele tientallen hectares per volwaardige arbeidskracht). Alleen op plekken waar verdergaande mechanisatie mogelijk is, kunnen meer hectares per man worden beheerd.

- Het instellen van zogeheten rustgebieden in het kader van Natura 2000 (ca 250 ha in de Weerribben en 750 ha in de Wieden) zal de oppervlakte die één persoon kan bewerken verkleinen. In deze gebieden gelden einddata voor de beëindiging van werkzaamheden (15 maart voor overjarig rietland en 1 april voor gewoon riet), waardoor een kortere periode resteert waarin riet kan worden geoogst.
- De bonte schakering aan gebruikers wordt door velen als een voordeel gezien. Hoewel wordt erkend dat het gebied best efficiënter (= met minder beheerders) kan worden beheerd, creëert het grote aantal verschillende beheerders ecologische diversiteit. Dat komt vooral doordat iedereen binnen de kaders van de pachtafspraken eigen methoden en tijdstippen voor het beheer kiest. Daarnaast treedt ook een zekere duurzaamheid in beheer op, doordat op een bepaalde plek hetzelfde beheer jaren achter elkaar wordt gevoerd en op een andere plek jarenlang een net iets ander beheer.
- Ander voordeel van een groot aantal rietlandbeheerders is dat de vele 'nevenberoepers' financieel niet helemaal of voor een groot deel van hun gezinsinkomen afhankelijk zijn van de rietteelt, ten tweede doordat uitval van beheerders relatief makkelijk kan worden opgevangen door de resterende beheerders. Bij een grootschaliger bedrijfsstructuur is dat veel lastiger. Tegelijk wordt benadrukt dat er (te) weinig aandacht is voor het aspect 'ondernemerschap' en dat met name de terreinbeheerders te weinig oog hebben voor c.q. te weinig meedenken met de bedrijfsmatige aspecten van de rietteelt (bijvoorbeeld in hun gronduitgiftebeleid).

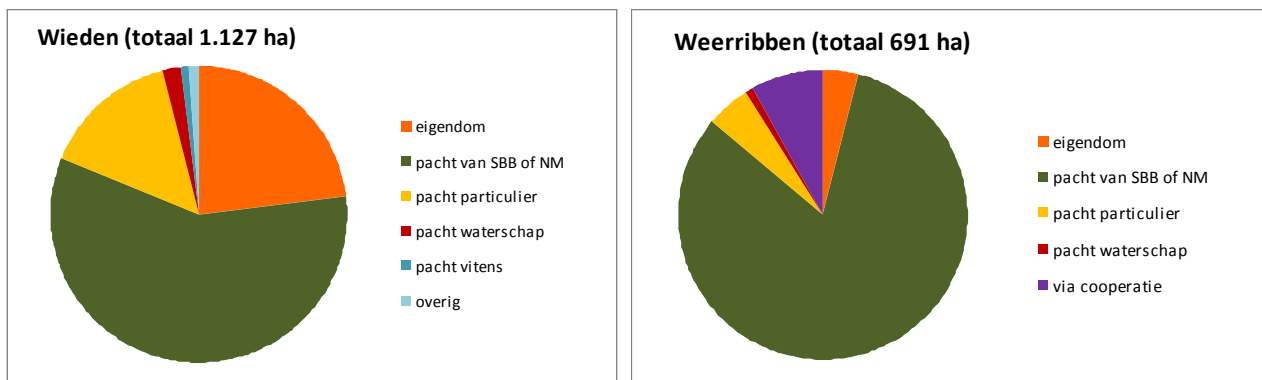
Figuur 2. Verdeling van de bedrijfsomvang in de Wieden en de Weerribben

Eigendoms- en pachtsituatie

Van al het gebruikte land is 16% in eigendom van de rietelers zelf en wordt 82% gepacht. De resterende procenten hebben een andere gebruiksvorm (zoals gebruik om niet of verkoop van gewas op stam). Het eigendomsland ligt overwegend (voor

90%) in de Wieden (figuur 3). Het pachtland wordt voor het grootste deel (bijna 80%) gepacht van een terreinbeheerder (Staatsbosbeheer in de Weerribben en Natuurmonumenten in de Wieden). Circa 13% van het rietland wordt gepacht van (andere) particuliere eigenaren, wederom vooral in de Wieden. Daarnaast wordt een klein deel (3%) gepacht van het waterschap of het waterbedrijf.

In de Weerribben heeft driekwart van de bedrijven reguliere pachtcontracten (zesjarige pacht met verlengingsrecht), mede als gevolg van de rechtszaken die hier op dit punt eind jaren '80 zijn aangespannen. Verder komt hier vooral eenjarige pacht voor. In de Wieden is de pacht situatie wat onduidelijker, omdat 20% van de respondenten in de enquête natuurpacht opgeeft (zie bijlage 2), terwijl Natuurmonumenten aangeeft dat deze pachtvorm in de Wieden niet wordt toegepast. Waarschijnlijk gaat het hier om reguliere pacht en om eenmalige pacht – alle vrijkomende land wordt hier in eenmalige pacht (contracten van 3 tot 5 jaar) uitgegeven. Daarmee zijn reguliere pacht en eenmalige pacht hier de meest voorkomende vormen.

Figuur 3. Eigendoms- en pachtsituatie in de Wieden en de Weerribben

Verschillende geïnterviewden gaven het belang aan van lange pachtcontracten: op eenjarige en eenmalige pachtcontracten kan een bedrijf niet investeren. Ook kan met dergelijke korte contracten (in voorkomende gevallen) zelf geen beheersubsidie worden aangevraagd: hiervoor wordt een gebruiksrecht van minimaal 6 jaar verlangd. Het hoge aandeel reguliere pacht in de Weerribben heeft er hier bijvoorbeeld voor gezorgd dat er bij aanvang van het Programma Beheer in 2000 door de pachters zelf (met instemming van SBB) SN-subsidie kon worden aangevraagd. In de oude pachtsituatie was dat nooit op die schaal gelukt. De pachtvorm heeft dus een directe relatie met de gebruiks zekerheid en de financiële duurzaamheid.

De geïnterviewden zijn wat betreft de pachtsituatie unaniem niet gerust op de toekomst en niet tevreden over het uitgiftebeleid van de terreinbeheerders. Ten eerste wordt vrijkomende grond nog steeds niet op meerjarige basis uitgegeven (behalve een enkele keer met eenmalige pacht) en is de tendens dat juist alle vrijkomende grond weer op kortlopende basis wordt uitgegeven. Dat geldt zowel voor Natuurmonumenten in de Wieden en voor de Coöperatie De Weerribben, die op voorstel van Staatsbosbeheer is opgericht in 2002. De Coöperatie verpacht vrijkomende gronden niet, maar geeft de grond uit met kortlopende gebruiks-

overeenkomsten. Ten tweede bestaat onder de geïnterviewden de zorg dat vrijkomende gronden niet op basis van redelijke criteria c.q. in samenspraak met de sector worden uitgegeven.

Arbeid

Het is lastig te achterhalen hoeveel werk er in de rietteelt gaat zitten: slechts een klein deel (20%) van de bedrijven houdt een urenregistratie bij. En waar dat al gebeurt, gaat het vaak alleen om het bijhouden van de ingehuurde arbeid, die immers moet worden betaald. Op basis van de weinige gegevens over het aantal gewerkte uren die we met de enquête hebben verkregen, komen we tot een gemiddelde van ca 1.135 gewerkte uren per bedrijf en 65 uur per ha (75 uur in de Weerribben, 55 uur in de Wieden). Dit berekende aantal gewerkte uren per ha rietland strookt goed met de bevindingen in het kader van de AVRN-toekomstvisie *Natuurlijk Rietsnijden!*, waarin gedetailleerde gegevens van 12 bedrijven zijn verzameld (Van der Fluit 2006).

Kijken we naar de bedrijfshoofden die hun arbeidsuren bijhouden, dan zijn deze verhoudingsgewijs jonger dan gemiddeld (68% is jonger dan 50 jaar), is hun bedrijfsoppervlakte groter (gemiddeld 18 ha) en zijn het relatief vaak meermansbedrijven. Dit laatste strookt met de voorgaande constatering dat vaak pas uren worden bijgehouden als er ingehuurde arbeid in het spel is. Als de urenbesteding per bedrijf en per ha (berekend op basis van de enquête gegevens) realistisch is, tonen deze getallen de arbeidsintensiteit van de rietteelt in een kleinschalig gebied met veel vaarland. Ter vergelijking: bouwland kost per ha gemiddeld 10 à 20 uur aan bewerkingstijd, grasland zo'n 20 à 30 uur per ha. Beheer van vaarland (grasland) kost al snel zo'n 15 à 25 uur per ha extra.

Rietverkoop en restmateriaal

Driekwart van de bedrijven levert het geoogste riet aan de riethandel, 15% levert het direct aan een rietdekker en ruim 10% levert aan beide. Hierbij moet worden bedacht dat riettelers soms ook zelf werkzaam zijn in de riethandel en/of het rietdekkeren. Het restmateriaal bij de rietoogst wordt op bijna 80% van de bedrijven verbrand. Slechts 5% van de bedrijven voert het af. De overige bedrijven hanteren een combinatie van verbranden met composteren, afvoeren of gebruik als strooisel in stallen (het laatste geldt in feite ook als afvoer).

Slechts een zeer beperkt deel van de geïnterviewden bleek enthousiast over de mogelijkheden *rietafval in te zetten als biomassa*. Vooral het verzamelen van het rietafval werd steeds als nadeel genoemd dat daar enorm veel tijd mee gemoeid is en dat er enorm veel rijbewegingen nodig zijn om al het afval te verzamelen en af te voeren naar een plek aan de rand van het gebied waar het kan worden opgehaald. En ook dan moet de enorme berg afval (voor het grootste deel lucht) worden getransporteerd door een biomassa installatie. Vrijwel iedereen vraagt zich af of al dit gesleep met het riet afval milieutechnisch (incl. de uitstoot door alle transport) wel een voordeel heeft boven het verbranden van het afval in het open veld. Bovendien zou het veel vaker heen en weer rijden de bodem verdichten. Dit is vooral een groot nadeel in langgerekte gebieden, met name de ribben in de Weerribben. Anderzijds wordt opgemerkt dat de logistiek er vanzelf wel komt zodra er echt een markt ontstaat voor biomassa. Voorlopig is een koopkrachtige vraag echter nog niet in zicht.

Ook wordt benadrukt dat investeringen in afvoer (materieel) te duur zijn om individueel te doen; dit is typisch een onderwerp waar samenwerking op zijn plek is. Op dit moment wordt afvoer van restmateriaal vergoed vanuit de Rietimpuls en wordt verbranden gedoogd. Voor de toekomst is een vergoeding voor afvoer van rietafval onzeker.

Verschillende geïnterviewden gaven aan dat het efficiënter zou zijn op grote schaal verouderd rietland af te plaggen. Dit levert gedurende een aanzienlijk aantal jaren per hectare een veel betere rietproductie op, maar bovendien is er veel minder onkruid en daardoor veel minder afval om op te ruimen. Dat levert dus milieuwinst op, of dit afval nu in de open lucht wordt verbrand ofwel moet worden afgevoerd.

Gebruik van *riet als biomassa* werd door de meeste geïnterviewden niet serieus genomen. Riet wordt op zich niet als het meest voor de hand liggende gewas gezien voor de productie van biomassa, en het past niet erg bij het beroep van riettelers om het riet te oogsten wetend dat het niet zal worden gebruikt als dakbedekking.

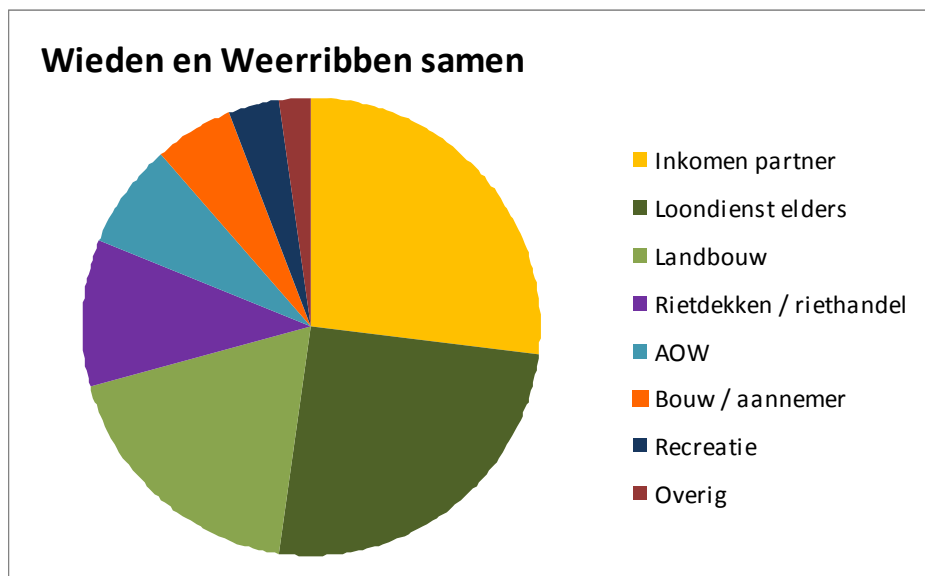
Bijna alle restmateriaal wordt (nog) verbrand. De logistiek van afvoer is tijdrovend en de markt voor biomassa niet aantrekkelijk genoeg

Nevenactiviteiten

De riettelers ontplooiën een bont scala aan nevenactiviteiten. De meest genoemde nevenactiviteiten zijn een betrekking elders in loondienst en (andere) agrarische activiteiten (vooral in de Wieden). Bovendien hebben partners van riettelers niet zelden een baan 'buitenshuis' en heeft 15% van de riettelers neveninkomsten uit AOW. De meest genoemde andere inkomstenbronnen zijn opgenomen in figuur 4:

- inkomen van de partner (60x);
- betrekking in loondienst elders (52x);
- landbouw, anders dan rietteelt (41x, vooral in de Wieden);
- rietdekken / riethandel (23x);
- AOW (17x). Deze post is overigens niet in de enquête genoemd, maar door onszelf herleid op basis van de leeftijdsopbouw.

In de enquêtes hebben 7 bedrijven (5%) expliciet aangegeven geen andere inkomstenbronnen te hebben. Daarnaast hebben 3 bedrijven geen antwoord ingevuld.

Figuur 4. Andere inkomstenbronnen naar gelang het aantal malen dat zij zijn genoemd

In de interviews komt naar voren dat het grote aandeel riettelers (en/of hun partners) dat neveninkomsten heeft, juist sterk bijdraagt aan de duurzaamheid van het beheer. Hierdoor wordt immers de afhankelijkheid van de (lage) rietprijzen en van overheidssubsidies (als onzeker ervaren) verminderd. Zie ook § 4.1 over levensvatbaarheid. Tegelijk wordt benadrukt dat het belangrijk is om de echte 'ondernemers in het riet' (de hoofdberoepers) te bevoordelen bij bijvoorbeeld de uitgifte van grond. Niettemin is de algemene opvatting dat rietteelt nooit een fulltime beroep kan zijn door de ongelijke arbeidsfilm: in de zomer is er sowieso te weinig te doen. Zomermaaien is dan een welkome bezigheid, maar daarop wordt bezuinigd (zie verderop). Het maaien van 'bladriet' is helemaal verdwenen en zal niet snel terugkomen. Een andere mogelijkheid is het uitstellen van het kammen van het riet door het eerst in rollen op te slaan en pas in de zomer uit te kammen. Nevenverdiensten uit verbetering van de gebiedskwaliteit zouden een andere optie zijn, maar de grote inrichtingsprojecten (zoals die onder het LIFE-programma) worden allemaal Europees aanbesteed en komen bij grote aannemers terecht. Oorzaak daarvan zijn de gebruikelijke eisen aan de bedrijfsomzet, die een veelvoud van de opdrachtsom moeten beslaan. In beginsel zou een deel van dit werk echter ook heel goed door mensen ter plekke kunnen worden uitgevoerd.

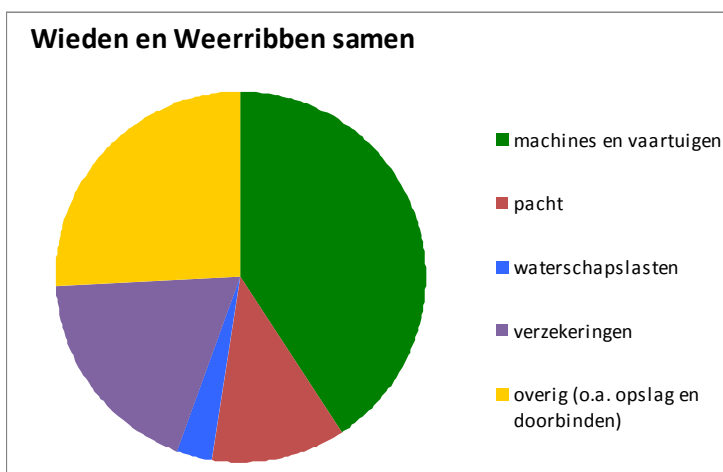

In de Wieden is de combinatie van rietteelt met veehouderij gebruikelijker dan in de Weerribben

3.3 Kosten en opbrengsten

Bedrijfskosten

De gemiddelde bedrijfskosten bedragen in beide gebieden ongeveer € 6.000,- per bedrijf per jaar en rond de € 400,- per ha per jaar. Dit zijn de 'reguliere' kosten exclusief investeringen, die we hierna behandelen. Er zijn geen grote verschillen tussen Weerribben en Wieden, hoewel de kosten per ha in de Weerribben lager zijn dan in de Wieden. De grootste kostenposten zijn lonen (van werknemers), onderhoud van machines en vaartuigen, brandstof en verzekeringen (figuur 5). De kosten van pacht en waterschapslasten zijn relatief laag.

Figuur 5. Verdeling van de kostenposten in de rietteelt

Investeringen

De afgelopen vijf jaar heeft een kleine driekwart van de bedrijven geïnvesteerd. Voor zover de bedrijven die niet hebben geïnvesteerd daarvoor een reden noemen, is dat

'niet nodig', 'toekomst te onzeker' of 'geen geld'. Van de investeerders heeft 86% (dat is 61% van alle bedrijven) daarbij ook bedragen ingevuld. In totaal gaat het op die bedrijven om een investeringsbedrag van ca. € 450.000,- per jaar (incl. de kosten van afplaggen, die door sommige bedrijven onder de bedrijfskosten waren opgevoerd). Gemiddeld over alle bedrijven (incl. de niet-investeerders) is dat zo'n € 3.300,- per bedrijf per jaar en € 240,- per ha per jaar. Gemiddeld over de investerende bedrijven die zelf een investeringsbedrag hebben opgegeven is dat € 4.700,- per bedrijf en zo'n € 345,- per ha. De Wieden en de Weerribben ontlopen elkaar hierbij niet veel: in de Weerribben is het investeringsbedrag per bedrijf iets hoger, in de Wieden is het bedrag per ha iets hoger.

Er is een groot verschil tussen grote investeringen die op een klein aantal bedrijven worden gedaan (zoals de bouw van een werkschuur) en kleinere investeringen die op veel bedrijven worden gedaan (zoals investeringen in machines en vaartuigen). Deze laatste post is in totaal (alle bedrijven samen) het grootst: een dikke € 280.000,- per jaar, tegen € 170.000,- per jaar aan werkschuren. Een aantal respondenten geeft aan te hebben geïnvesteerd in het afplaggen van rietland. Het gaat hierbij om relatief weinig bedrijven en relatief hoge bedragen per ha. Omdat in de enquêtes niet is aangegeven hoeveel ha rietland met het genoemde investeringsbedrag is afgeplagd, komt de hoogte van deze investering per bedrijf en per ha niet goed uit de verf.

Onderwerpen we de bedrijven die wel en niet investeren aan een nadere analyse, dan blijkt het volgende:

- a. De bedrijven die de afgelopen vijf jaar *niet* hebben geïnvesteerd, zijn:
 - de wat oudere bedrijfshoofden (gemiddeld 59 jaar tegenover 49 jaar voor de investeerders);
 - de wat kleinere bedrijven (gemiddeld 7,6 ha tegenover 15,4 ha voor de investeerders; ruim de helft van de niet-investerende bedrijven is kleiner dan 5 ha);
 - de bedrijven met een wat slechtere opvolgingssituatie van de niet-investerende bedrijven waar opvolging aan de orde is, heeft 27% een opvolger, tegen bijna 40% op de bedrijven die wel investeren.
- b. De bedrijven die de afgelopen vijf jaar relatief *veel* hebben geïnvesteerd (naar eigen opgave meer dan 20% van het jaarincome uit riet), zijn:
 - de grotere bedrijven (gemiddeld 19 ha voor de grotere investeerders tegenover 12 ha voor de overige bedrijven en met een tweemaal zo groot (40%) aandeel bedrijven groter dan 20 ha);
 - de gemiddeld iets (4 jaar) jongere bedrijfshoofden;
 - verhoudingsgewijs tweemaal zo vaak gelegen in de Weerribben als in de Wieden;
 - de bedrijven waar de opvolging relatief vaak nog niet aan de orde is, en als dat wel het geval is, de opvolging relatief vaak is geregeld;
 - de bedrijven met een relatief hoog aandeel inkomen uit riet (43% versus 29%).

Het gemiddelde jaarlijkse investeringsbedrag op deze bedrijven is bijna € 8.500,- per bedrijf en ruim € 400,- per ha.

Ook uit de interviews komt naar voren dat het vooral de hoofdberoepers zijn die investeren, en dat dan nog vooral dankzij beheerregelingen zoals de Rietimpuls.

Zonder de beheervergoedingen kan investeren bijna niet uit. Ook wordt benadrukt dat er (veel) te weinig wordt geïnvesteerd in afplaggen. Dat is duur (al snel enkele duizenden euro's per ha), maar is cruciaal voor het behoud van de productiviteit van de kragge. Er zijn op dit moment nauwelijks regelingen die investeringen in de rietcultuur stimuleren. De regelingen die het Nationaal Park onder zijn hoede had (zoals voor bos rooien en bentepollen steken), zijn bijna allemaal beëindigd. En van de inrichtingssubsidies van de Subsidieregeling Natuurbeheer c.q. de Kwaliteitsimpuls onder het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer kunnen individuele pachters doorgaans geen gebruik maken.

Inkomen uit riet

Om reden van privacy is in de enquête en in de interviews niet naar het absolute inkomen uit de rietteelt en/of het rietlandbeheer gevraagd. Daarover is echter wel andere informatie beschikbaar (zij het van een beperkt aantal bedrijven) uit de AVRN-toekomstvisie '*Natuurlijk Rietsnijden!*' uit 2006. De gegevens over het inkomen van rietsnijders zijn destijds verzameld vóór het in werking treden van de Rietimpuls. Door de Rietimpuls zal de financiële situatie in het gebied gemiddeld genomen zijn verbeterd, en wel om twee redenen:

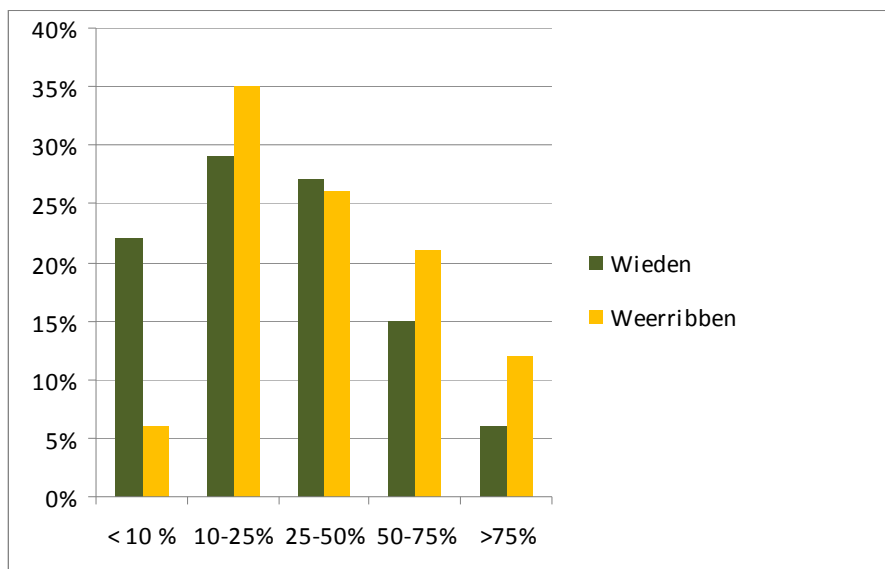
- Aan de Rietimpuls konden meer riettelers en meer rietland (bijv. ook particulier land) deelnemen dan aan voorgaande regelingen (op basis van het Programma Beheer). Voor een aantal bedrijven is de Rietimpuls vooral een vangnet (geweest) voor de beëindigde vergoedingen uit eerdere regelingen.
- De Rietimpuls kent voor veel beheermaatregelen een hogere vergoeding dan voorgaande regelingen. Niet alleen volgt de Rietimpuls het nieuwe subsiestelsel SNL, waarin de vergoedingen voor veel beheertypen hoger zijn geworden, ook kent de Rietimpuls extra vergoedingscomponenten die in het SNL ontbreken of niet zijn opengesteld: voor afvoer van restmateriaal (€ 142,- per ha) en in 2009 en 2010 ook voor varend beheer (€ 210,- per ha, gemakshalve uitgekeerd op alle aangevraagde hectares, vaarland of niet).

Om toch een indruk te krijgen van het inkomenseffect van de betalingen in het kader van de Rietimpuls, hebben we wat globale berekeningen uitgevoerd waarbij we de getallen uit de AVRN-toekomstvisie uit 2006 als uitgangspunt hebben genomen en daarin het effect van de hogere vergoedingen hebben berekend (bijlage 4). Ondanks vele onzekerheden wijzen de berekeningen op een substantieel effect: een 50 tot 75% hoger uurinkomen, dat op particulier rietland zelfs het in de toekomstvisie gewenste uurinkomen benadert.

Ondanks de substantiële inkomensstijging door de Rietimpuls bedraagt het aandeel van het rietinkomen in het totale gezinsinkomen nu gemiddeld toch slechts 31%: in de Weerribben wat meer (37%) dan in de Wieden (29%). Kijken we naar de klasse-indeling, dan blijkt dat op 25% van de bedrijven meer dan de helft van het inkomen uit het riet komt: in de Weerribben is dit opnieuw meer (33%) dan in de Wieden (21%) (figuur 6). Op slechts 8% van de bedrijven komt meer dan 75% van het inkomen uit het riet.

Het rietinkomen komt op 60% van de geënquêteerde bedrijven uit de verkoop van riet en op 40% (ook) uit het verzilveren van arbeid via beheervergoedingen. Gezien de hoge deelname aan de Rietimpuls lijkt dit een wat vreemd resultaat, maar daarbij

moet worden bedacht dat de beheervergoeding voor gemaaid rietland in de ogen van veel bedrijven niet in verhouding staat tot de opbrengsten uit rietverkoop (al snel € 1.000,- à 1.500,- per ha). Daardoor zullen vooral degenen met een pluspakket de inkomsten hieruit zien als het verzilveren van arbeid. Op een derde deel van de bedrijven die deelnemen aan de Rietimpuls, vormen deze inkomsten tussen de 10 en 25% van het inkomen (op een kwart van de bedrijven zelfs meer). Ook hier scoren de Weerribben hoger dan de Wieden (32% versus 18%).

Figuur 6. Inkomensaandeel uit rietteelt

Er wordt in beide gebieden op vrij grote schaal deelgenomen aan beheerregelingen:

- aan de Rietimpuls doet 87% van de bedrijven mee (in de Weerribben zelfs 96%);
- aan de SN of het SNL neemt 55% van de bedrijven deel, ditmaal in de Wieden wat hoger dan in de Weerribben (57 versus 52%);
- aan de regeling voor zomermaaien neemt 44% van de bedrijven deel (in de Weerribben zelfs 55%) met in totaal 419 ha. In de Weerribben gaat het hierbij om hooilandbeheer van een deel van de ribben, in de Wieden gaat het om het maaien van hooilanden en veenmosrietlanden (van de laatste is afgesproken dat 50% in de zomer wordt gemaaid).

Kijken we naar de pakketten onder de Rietimpuls en/of SN/SNL, dan heeft ruim een derde deel van de mensen louter het pakket 'gemaaid rietland' gecontracteerd. Dit pakket is het minst expliciet gericht op natuurwaarden. Bijna de helft van de mensen heeft (ook) één of meer pluspakketten, die wel sterk op natuurbeheer zijn gericht. Er zijn maar weinig mensen (3%) die alleen pluspakketten hebben gecontracteerd. In de Wieden ligt het accent wat meer op het pakket gemaaid rietland, in de Weerribben zijn wat meer pluspakketten afgesloten.

De meeste geïnterviewden geven aan dat de subsidies van belang zijn en dat met name de betalingen uit de Rietimpuls een echte impuls hebben gegeven aan de bedrijven. Veel van hen hebben het geld uit de Rietimpuls gebruikt om nieuwe machines te kopen, waarmee de bedrijven beter zijn voorbereid op de toekomst. Het gaat daarbij om vervanging van oude machines, maar bijvoorbeeld ook om machines

speciaal voor het zomermaaien. Daarnaast is er extra geïnvesteerd in afplaggen van rietland. Ook maakt de Rietimpuls het makkelijker om arbeid in te huren en daarmee de eigen arbeid te verlichten en/of extra oppervlakte te beheren. Zo is de wachtlijst van de Rietcoöperatie (riettelers die belangstelling hebben voor extra land) toegenomen sinds de introductie van de Rietimpuls.

De inzet van de gelden uit de Rietimpuls en het omzetten van een aanzienlijk aantal hectares rietland naar zomermaai-beheer (in de Wieden), zijn zodoende goed gecombineerd. De geïnterviewden geven ook aan dat na deze investeringen de Rietimpuls (of vergelijkbare beheervergoedingen) ook zeker moet doorgaan, omdat riettelers anders hun geld voor niets in nieuwe machines hebben geïnvesteerd.

Maar niet alle geïnterviewden zijn even enthousiast over nut en noodzaak van subsidies voor de rietteelt. Sommigen willen liever niet afhankelijk zijn van onzekere overheids-gelden; er bestaat twijfel of de samenleving ook in de toekomst bereid zal blijven dit soort bijdragen aan het beheer te doen. Anderen bespeuren een effect op de rietprijzen (neerwaarts) en de prijzen van machines en werktuigen (opwaarts) nu de handel weet dat er weer wat meer geld wordt verdiend. Dit effect wordt overigens door anderen ontkend. Enkele geïnterviewden geven aan dat het verlenen van subsidies er ook toe leidt dat kleinere bedrijven (vaak van wat oudere pachters) langer dan anders gepacht en gebruikt worden dan zonder subsidies het geval zou zijn geweest. Dit zou tot gevolg hebben dat de jongere riettelers die zouden willen uitbreiden, onvoldoende aan bod komen. Ook is in de interviews enkele keren genoemd dat de grotere rietbedrijven relatief veel voordeel hebben van de subsidies: door het hoge subsidiebedrag (meer hectares) kunnen gemakkelijker grote investeringen worden gedaan, waardoor juist de grotere bedrijven efficiënter kunnen gaan werken en een concurrentie voordeel behalen ten opzichte van kleinere bedrijven.

De vrees voor het voortbestaan van vergoedingen is dit jaar al bewaarheid in de Weerribben, waar de riettelers te maken hebben met de bezuinigingen die de rijksoverheid aan Staatsbosbeheer heeft opgelegd. Gevolg daarvan is onder meer dat er in 2011 slechts een klein budget voor de zomermaai-regeling beschikbaar is en dat ook het werk op basis van eenmalige werkovereenkomsten (= WOK's) afneemt. Op het moment van schrijven van dit rapport was de toekomst van de zomermaai-regeling nog onduidelijk. De geïnterviewden benadrukken dat het inkrimpen of beëindigen van de betalingen voor zomermaaien grote gevolgen heeft, zowel voor de riettelers (die een deel van hun zomerwerk en hun inkomen zien wegvallen) als voor de natuur (na enkele jaren ontbreken van zomermaai-beheer zijn de hooilandwaarden verdwenen).

Inkomen van elders

Het beperkte aandeel van het rietinkomen in het totale inkomen doet al vermoeden dat er veel andere inkomensbronnen zijn. Van de respondenten heeft 95% ook nog andere inkomsten dan die uit rietteelt. De enquêteresultaten op dit onderdeel zijn al besproken in § 3.2, bij de nevenactiviteiten. Omdat er geen kwantitatieve gegevens zijn over het aandeel inkomsten van elders, volstaan we met de kwalitatieve beschrijving die daar is gegeven.

4 Toekomst rietsector

4.1 Continuïteit en levensvatbaarheid

Bedrijfscontinuïteit

De respondenten denken hun bedrijf nog gemiddeld 25 jaar voort te zetten. In combinatie met de gemiddelde leeftijd (51 jaar) betekent dit dat de AOW-leeftijd geen reden tot stoppen is. Dit klopt ook met de huidige situatie: 10% van de bedrijfshoofden is ook nu ouder dan 65 jaar. Het uitoefenen van het beroep blijkt ook sterk te zijn ingegeven door andere factoren dan inkomen: veelvuldig genoemde motieven zijn familietraditie (vader-op-zoon), mooi werk in een mooi landschap en binding met het gebied en het ambacht.

Desondanks is op slechts 23% van de bedrijven de opvolging geregeld, in de Weerribben wat vaker (31%) dan in de Wieden (20%). Op een derde deel van de bedrijven is opvolging nog niet aan de orde. Kijken we naar de opvolgingssituatie op de bedrijven waar opvolging wel aan de orde is, dan is op 35% van de bedrijven de opvolging geregeld (44% in de Weerribben en 31% in de Wieden). Op 35% (Weerribben) resp. 45% (Wieden) van de bedrijven is de opvolging niet geregeld of is die nog onduidelijk.

Volgens de geïnterviewden is de opvolgingssituatie inderdaad zorgelijk: het harde werk en de lage verdiensten zijn voor jongeren weinig aantrekkelijk. Er gaan steeds minder kinderen mee het riet in, waardoor de binding met het vak afneemt. Sommigen verwachten dat binnen 10 à 15 jaar een hele generatie afscheid gaat nemen van het riet, al kunnen beheervergoedingen dit proces vertragen. Van de geïnterviewden met volwassen zonen gaf een deel aan hun zoon zeker niet te adviseren om rietteelt als beroep te kiezen.

Levensvatbaarheid van de bedrijven

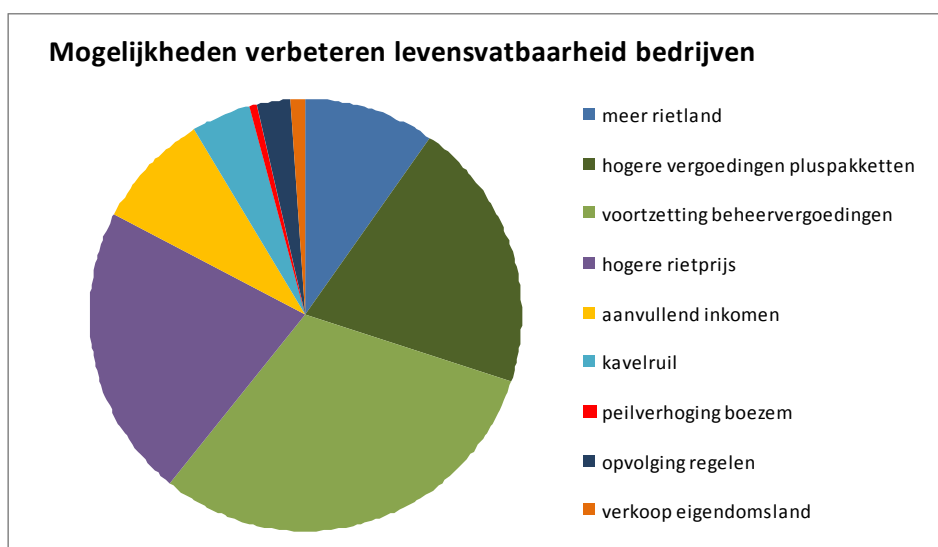
Ongeveer 60% van de bedrijfshoofden noemt het eigen bedrijf levensvatbaar. De beide gebieden ontlopen elkaar hierin nauwelijks. Ruim een derde deel noemt hiervoor als reden dat er voldoende inkomen is uit het eigen bedrijf (in de Weerribben meer dan in de Wieden). Daarnaast noemt 55% als reden voor de levensvatbaarheid dat er voldoende inkomen is van buiten het bedrijf. Hieruit blijkt dat de levensvatbaarheid maar zeer ten dele wordt bepaald door de inkomsten uit het riet. Toch ziet twee derde deel van de bedrijven kansen om de levensvatbaarheid te verbeteren. De meest genoemde ideeën daarbij zijn (zie figuur 7):

- voortzetting beheervergoedingen;
- hogere vergoedingen pluspakketten / meer pluspakketten toepassen;
- hogere rietprijzen;
- meer rietland;
- verwerven van (meer) aanvullend inkomen;
- kavelruil;
- vinden van een opvolger.

Opvallend is dat onder de bedrijven met een opvolger (35) een lager percentage het bedrijf levensvatbaar acht (40% tegenover 60% gemiddeld).

Hoewel kavelruil uit eigen beweging door slechts 11% van de mensen is genoemd, en dan vooral in de Wieden, geeft – als daarnaar specifiek wordt gevraagd – 28% aan iets te zien in kavel- of perceelsruil. Opnieuw is hierbij de animo groter in de Wieden (32%) dan in de Weerribben (19%).

Uit de interviews blijkt dat de beheervergoedingen worden gezien als cruciaal voor de toekomst van de sector. Hierop komen we onder het volgende kopje terug. Hoewel we eerder zagen dat bedrijfsvergroting is gebonden aan fysieke en financiële grenzen, is hiervoor niettemin grote belangstelling (zeker onder de Rietimpuls). De grondmobiliteit is echter zeer laag: er komen in het gebied jaarlijks hooguit enkele tientallen hectares vrij, soms nog minder. Debet hieraan zijn de sterke binding aan de grond en het feit dat er nu weer aan de rietteelt kan worden verdiend.

Figuur 7. Genoemde mogelijkheden ter verbetering van de levensvatbaarheid van de bedrijven

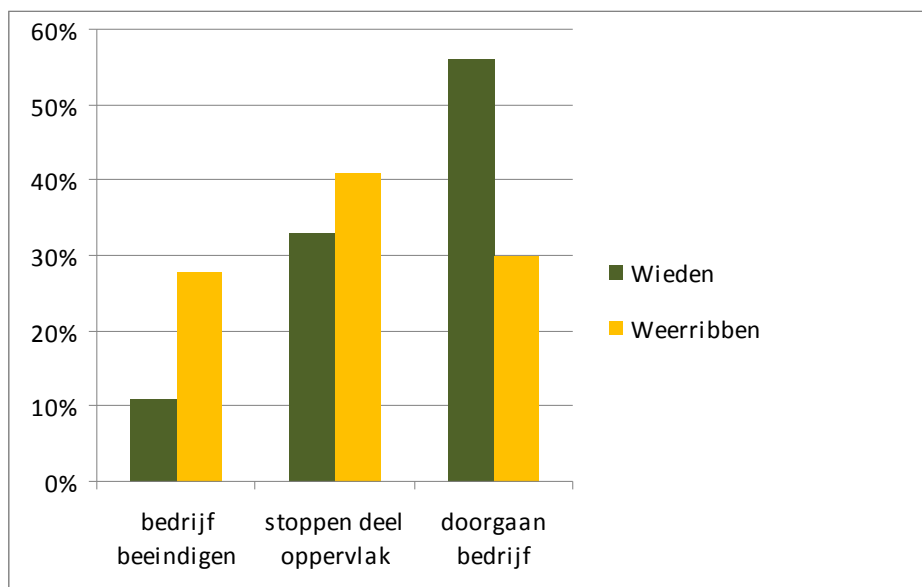
Een apart punt dat in de gesprekken naar voren kwam is het oppervlaktewaterpeil in het gebied. Het is van belang het oppervlaktewaterpeil hoog te houden bij droogte in het voorjaar: bij een te laag peil met nachtvorst vriezen de jonge rietscheuten 's nachts dood. Dit jaar (2011) is de inlaat bij gemaal Stroink volgens een aantal geïnterviewden te laat gestart en bovendien te snel gestaakt. Ook wijzen de mensen op het belang van voldoende hoge peilen in de zomerperioden: bij een te laag peil ontwikkelt zich meer onkruid.

Continuïteit en beheervergoedingen

De beheervergoedingen zijn al genoemd als belangrijke factor in de opvatting over de levensvatbaarheid van de bedrijven. Dat wordt nog eens benadrukt als we kijken hoe bedrijven zouden reageren op het beëindigen van de beheervergoedingen in het kader van de Rietimpuls en/of SN/SNL. Als de vergoedingen in het kader van de Rietimpuls stoppen (en er niets anders voor in de plaats komt), geeft 17% van de bedrijfshoofden aan het bedrijf te zullen beëindigen. In de Weerribben is dit aandeel groter dan in de Wieden (28% versus 11%). Daarnaast geeft 36% van de bedrijven

aan te zullen stoppen met het beheer van een deel van de bedrijfsoppervlakte. Ook dit aandeel is in de Weerribben wat groter dan in de Wieden. Uiteindelijk gaat nog niet de helft van de bedrijven gewoon door. Hierin verschillen de gebieden aanmerkelijk: in de Weerribben is dit maar 30%, in de Wieden 56%. De verschillen tussen de Weerribben en de Wieden hebben waarschijnlijk te maken met de verschillende positie van beide gebieden onder de Rietimpuls en SN/SNL. In de Wieden waren de betalingen onder de Rietimpuls in 2011 al niet meer van kracht en was ten tijde van de enquête een SNL-beschikking in de maak vergezeld van een betalingsafpraak tussen riettelers en Natuurmonumenten. Daardoor werd hier de kans op wegvallen van beheervergoedingen wellicht minder groot ingeschat en de vraag optimistischer beantwoord. In de Weerribben loopt de Rietimpuls in 2011 nog door en is de toekomst van de beheervergoedingen (incl. zomermaaivergoeding) ongewis – zie verderop.

Het effect van het stoppen van de beheervergoedingen uit SN of SNL op de bedrijfsvoering is wat kleiner (hieraan nemen ook minder bedrijven deel): in dit geval stopt 12% van de bedrijven en gaat 60% door. De rest beëindigt het beheer van een deel van de hectares. Uiteindelijk beïnvloedt deze vergoeding de bedrijfsvoering op nog altijd 40% van de bedrijven, in de Weerribben sterker dan in de Wieden.

Figuur 8. Effect van het beëindigen van de Rietimpuls op de continuïteit van de bedrijven

Kijken we in meer detail naar de bedrijven die stoppen als de Rietimpuls stopt, dan blijken dit de bedrijven te zijn met de wat oudere bedrijfshoofden (gemiddeld 54 jaar), met een relatief geringe bedrijfsomvang (gemiddeld 7 ha) en met een relatief ongunstige opvolgingssituatie (op twee derde deel van de bedrijven is de opvolging onduidelijk of afwezig). De bedrijven die stoppen als de vergoedingen uit SN/SNL worden beëindigd, onderscheiden zich wat minder duidelijk, behalve op het punt van de opvolging.

In de interviews wordt het belang van adequate beheervergoedingen indringend benadrukt: bijna iedereen noemt deze als belangrijke factor voor het voortbestaan van de sector. Zoals we zagen stopt niet iedereen met het werk als de beheervergoedingen verdwijnen, maar wordt niettemin het beheer op een fors deel van de oppervlakte beëindigd. Dit geldt vooral in de Weerribben. Volgens de geïnterviewden zal vooral worden gestopt op de qua productie 'slechtere' stukken, met weinig rietopbrengst en/of lastige productieomstandigheden (zoals veenmosrietland). De ervaring leert dat als deze percelen niet meer worden beheerd, zij snel verloren gaan voor de rietteelt en ook voor de biodiversiteit. In de gevoerde gesprekken wordt ook benadrukt dat de bevinding dat toch een fors aantal bedrijven gewoon doorgaat met rietsnijden, een beetje een schijnconclusie is: als je eenmaal ouder dan vijftig bent, heb je niet zoveel keuzemogelijkheden dan gewoon maar doorgaan en een laag uurloon accepteren. De machines staan er toch, je bent gewend het rietland in te gaan, je vindt het op zich mooi werk en een paar duizend euro aan het eind van het rietseizoen maken toch een belangrijk verschil in het gezinsinkomen.

Er zijn belangrijke verschillen tussen Weerribben en Wieden in hun positie onder de beheerregelingen:

- In de Wieden is al vanaf ongeveer 2005 (onder de SN) een afspraak van kracht over doorbetaling van beheervergoedingen door Natuurmonumenten: van de basispakketten werd 90% doorbetaald en van de pluspakketten 75%. Vanaf 2011 is hier het SNL van kracht, waarbij met NM is afgesproken dat 80% van alle vergoedingen wordt doorbetaald aan de pachters.
- In de Weerribben heeft Staatsbosbeheer (dat niet onder SN of SNL valt, maar een eigen prestatieovereenkomst met het Ministerie heeft) in 2000 toegestaan dat pachters met reguliere contracten zelfstandig SN-subsidie aanvroegen. Toen deze mogelijkheid na zes jaar afliep, is een 'reparatieregeling' van kracht geworden totdat in 2009 de Rietimpuls van kracht werd. Nu deze regeling in 2011 afloopt, is onzeker of en hoe in de Weerribben de beheervergoedingen zullen worden gecontinueerd. Een deel van de mensen kan wellicht terugvallen in de reparatieregeling, maar dan wel voor slechts een beperkt aantal pakketten.

Vanwege deze ontstane situatie maken vooral de geïnterviewden in de Weerribben zich grote zorgen over de voortzetting van de vergoedingen. Staatssecretaris Bleker heeft recent aangegeven dat hij de Rietimpuls gelden van 2011 niet zal terugbetalen aan de provincie en dat pachters van SBB ook na 2011 niet hoeven te rekenen op een rijksvergoeding (anders dan wat er onderling met het bezuinigende SBB kan worden geregeld). De Werkgroep Rietimpuls heeft op dit punt de afgelopen tijd veel lobbywerk verricht. De gesprekspartners ervaren de verschillende posities van de Wieden en de Weerribben waar het gaat om beheervergoedingen als onrechtvaardig en ondoelmatig: "Zo kom je nooit tot een succesvolle eenheid als Nationaal Park!".

Overigens wordt benadrukt dat er – naast de knelpunten in de Weerribben – twee onderdelen van de Rietimpuls zijn waarvoor (nog) geen alternatief beleid bestaat:

- Het afvoeren van restmateriaal. In de beheervergoeding voor gemaaid rietland is voor het afvoeren en composteren van maaisel een bedrag van € 41,- per ha verdisconteerd. Dit bedrag gaat er van uit dat het afvoeren kan gebeuren met een trekker met opraapwagens en is dus voor de situatie in deze gebieden niet realistisch (de Rietimpuls betaalt voor afvoeren op gemaaid rietland € 142,- per ha).

- De vaarvergoeding. De Rietimpuls betaalt voor beheer van vaarland € 250,- per ha. Ook in het SNL is een vaarvergoeding opgenomen (€ 482,- per ha), maar de provincie heeft deze niet opengesteld. Die situatie blijft in het ontwerp-Natuurbeheerplan 2012 ongewijzigd. Daarnaast bestaat de mogelijkheid tot een vaarvergoeding (€ 500,- per ha) onder een regeling van het ministerie van EL&I in het kader van de besteding van zogeheten artikel 68-gelden. De aanvraag daarvan verloopt via de Gemeenschappelijke Data-Inwinning (GDI, voorheen meitelling) van de Dienst Regelingen. Deze regeling is ook in de Wieden en de Weerribben van kracht, maar geldt alleen voor grasland en niet voor rietland. Het ministerie heeft met Brussel afgesproken dat rietland in deze regeling (art. 68 is gekoppeld aan de regeling voor bedrijfstoelagen) niet als landbouwgrond wordt gerekend.

'Natuurriet' en Natuurbeheerplan

Ruim een derde deel van de bedrijven heeft een voorkeur voor het telen van louter productieriet, en nog geen 10% voor louter natuurriet. De helft van de bedrijven ziet een combinatie van productieriet en natuurriet als ideaal voor de toekomst, onder meer vanwege de onzekerheid van subsidies voor natuurriet. De riettelers in de Weerribben tonen zich hierbij wat 'natuurgerichter' dan die in de Wieden.

Opvallend is de onbekendheid met het provinciale Natuurbeheerplan, dat de basis vormt voor de beheervergoedingen, in beide gebieden gering: bijna 60% van de bedrijfshoofden is hiermee niet bekend. En van degenen die wel bekend zijn met het plan, weet bijna de helft niet dat dit plan jaarlijks (of althans periodiek) wordt herzien.

De bedrijven die een voorkeur hebben voor louter productieriet onderscheiden zich nauwelijks door hun leeftijd, al is het aandeel ondernemers ouder dan 50 jaar iets hoger dan gemiddeld. De bedrijven onderscheiden zich wel in bedrijfsoppervlakte: ze zijn wat kleiner (68% is kleiner dan 10 ha). Ook nemen deze bedrijven wat minder vaak deel aan de beheerregelingen, en als ze dit doen, hebben ze minder vaak gekozen voor pluspakketten.

De bedrijven die een voorkeur hebben voor louter natuurriet, vertonen op de eerste twee kenmerken hetzelfde patroon: geen onderscheidende leeftijd, wel een onderscheidende oppervlakte: gemiddeld 7 ha met 80% van de bedrijven kleiner dan 10 ha. De deelname aan pluspakketten en zomermaaien is bij deze bedrijven met 60% (tegenover pakweg 45%) relatief hoog.

4.2 Samenwerking, scholing en rietpromotie

Samenwerking

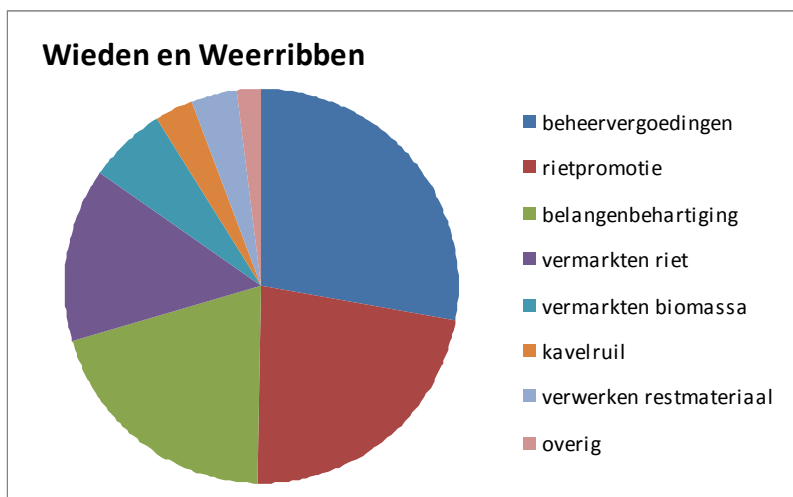
We hebben op twee niveaus gevraagd naar de perspectieven van (meer) samenwerking:

- a. bedrijfsmatige samenwerking, zoals samen doen met werk- en vaartuigen. Ruim een derde deel van de bedrijven ziet hier wel brood in, maar 60% niet;

b. betere samenwerking binnen de sector: dat ligt omgekeerd want hiervan is ruim twee derde deel van de geïnterviewden voorstander. Als terreinen waarop kan worden samengewerkt of waarop de samenwerking kan worden verbeterd, zijn (figuur 9):

- behoud beheervergoedingen;
- rietpromotie;
- belangenbehartiging;
- vermarkting riet;
- biomassa (vermarkting, verwerken restmateriaal).

Die samenwerking krijgt onder meer gestalte in de vorm van drie rietverenigingen, waarvan gemiddeld 78% van de respondenten lid is. In de Weerribben is het lidmaatschap nog wat populairder dan in de Wieden. Als belangrijkste redenen voor het lidmaatschap worden genoemd de gezamenlijke belangenbehartiging, informatie uitwisseling en het 'samen sterker staan'.

Figuur 9. Thema's waarop volgens de geënquêteerden kan worden samengewerkt

De meeste riettelers waarmee is gesproken, zien geen meerwaarde in een groot-schalige samenwerking tussen riettelers als in 'samen het werk uitvoeren'. Slechts een enkeling werkt samen met een ander klein bedrijf als dat nodig is. Samenwerking bij het inkopen en/of gebruiken van machines scoort slecht. Als reden daarvoor werd steeds genoemd dat iedereen dezelfde machine op het zelfde moment hard nodig heeft, vooral ook omdat de riettelers niet alleen te maken hebben met goed weer maar ook met een einddatum voor de rietoogst en opruimen van het rietland. Ook samenwerking bij het oplossen van het afvalprobleem werd vaak genoemd, maar ook dan in de zin van samen optrekken en samen afspraken maken met terreinbeheerders en overheden (en niet zo zeer in het bij elkaar brengen van afval en samen zorgen voor afvoer of verwerking).

Er worden door de geïnterviewden twee vormen van samenwerking genoemd die kansrijker zullen zijn:

- samenwerking waar het gaat om bokken / pontons, kranen en ander materieel dat duur is en dat je niet allemaal tegelijk nodig hebt. Op dit punt wordt ook al wel samengewerkt (d.w.z. huurt de ene ondernemer het soms van de andere). En:

- samenwerken om het werk in de 'rustgebieden' bijtijds af te krijgen.

Er wordt benadrukt dat dit soort samenwerking eerder een kleinschalig onderling initiatief zal zijn dan door officiële organisaties moet worden geregeld.

Een zeer beperkt aantal mensen voelt wel veel voor samenwerking bij het (door)ontwikkelen van machines: door daarvoor samen financiën beschikbaar te stellen, door eventueel samen (mede)financiering aan te vragen en door samen goed de randvoorwaarden voor nieuwe machines te formuleren, kunnen in kortere tijd en tegen lagere kosten efficiëntere en/of makkelijker werkende machines ontwikkeld worden. Niet veel andere geïnterviewden waren het hier mee eens: wat voor de één een handige machine is, hoeft dat voor de ander niet te zijn.

Alle geïnterviewden zien wel een gezamenlijke belangenbehartiging als belangrijkste vorm van samenwerking nu en in de toekomst. Het gaat daarbij zowel om de belangenbehartiging richting terreinbeheerders (SBB en NM), als ook richting riethandel en richting overheden. Als belangrijke aandachtspunt daarbij worden genoemd:

- de samenwerking tussen de drie rietverenigingen en de verschillen tussen de Wieden en de Weerribben: er wordt op dit moment nog te zelfstandig en eigenzinnig gehandeld in de belangenbehartiging en te weinig samen opgetrokken, waardoor kansen worden gemist;
- riettelers in Friesland (waarvan een aanzienlijk deel lid is van één van de rietverenigingen in Noordwest-Overijssel) voelen zich niet goed vertegenwoordigd. Hier spelen dezelfde (vergoedingstechnische) problemen met SBB en It Fryske Gea, maar die worden in de beleidsmatige lobby vaak niet meegenomen.

De terughoudendheid in bedrijfsmatige samenwerking komt ook aan bod in de verkenning die in opdracht van SBB is uitgevoerd door Groot (2011).

Innovatie

Bij het onderwerp innovatie werd door de geïnterviewden – vooral in de Wieden – vaak het gebruik van efficiëntere en daarom vaak grotere machines genoemd, en dan met name de machines op rupsbanden. Er bleken twee duidelijk verschillende opvattingen te bestaan over machines op rupsbanden. De ene helft van de mensen heeft geïnvesteerd of wil graag op korte termijn investeren in nieuwe machines op rupsbanden en ziet daar voor de natuur en met name voor de bodem totaal geen bezwaren tegen. Soms verwijzen zij naar onderzoek dat zou moeten plaatsvinden om zeker te kunnen stellen dat er geen nadelen aan het gebruik van rupsbanden kleven. De andere groep wijst echter expliciet op de grote nadelen die rupsbanden voor de bodem, de natuur en de rietopbrengst zouden hebben: met name op kleinere percelen waar veel moet worden gedraaid zou veel verdichting en insporing optreden. Deze groep vindt onderzoek niet zo nodig omdat ervaringen uit het eigen gebied en natuurgebieden in Friesland de bezwaren van grotere machines op rupsbanden al voldoende aan het licht zouden hebben gebracht. Geïnterviewden in de Weerribben zien weinig in rupsvoertuigen; zij schatten in dat deze in hooguit 10% van dit gebied kunnen worden ingezet.

Een andere genoemde mogelijkheid voor innovatie is het ontwikkelen van machines die een deel van de arbeid kunnen overnemen (mechanisatie). Goed voorbeeld van

mechanisatie in de rietsector – alweer daterend van eind jaren '70! – is bijvoorbeeld de machine die riet kan doorbinden, en waarmee in korte tijd veel werk kan worden verzet. Een deel van de geïnterviewden ziet dat als voordeel, maar een ander deel ziet dat voordeel helemaal niet: de kosten voor de (huur van de) machine wegen volgens deze groep niet op tegen het voordeel in arbeidstijd. Het lijkt een keuze die aansluit bij de opvatting over het werk in en met riet: wie graag zelf zijn tijd indeelt en graag het hele jaar door of het grootste deel van het jaar buiten en alleen aan het werk is, kiest minder snel voor mechanisatie van het werk en het inhuren van machines of anderen om het werk te doen.

Samenvattend zien de gesprekspartners de betekenis van innovatie als volgt:

- er is veel innovatie op bedrijfsniveau in de sfeer van slimme oplossingen voor individuele situaties, deels door nood ingegeven;
- er is de laatste jaren weinig innovatie op sectorniveau. Eind jaren '70 was dat de doorbinder, nu kan dat de rups zijn, al is die minder algemeen inzetbaar;
- er is internationaal best veel technische innovatie die aan Noordwest-Overijssel voorbij gaat, hetzij omdat het materieel niet geschikt is voor veengebieden, hetzij omdat het materieel te duur is voor kleinschalig gebruik.

Er is veel kleinschalige, maar weinig 'georganiseerde' innovatie

Scholing

Er is maar weinig behoefte aan scholing onder de riettelers: slechts 20% van de bedrijfshoofden toont hiervoor interesse. De belangstelling is in de Weerribben (30%) tweemaal zo groot als in de Wieden (15%). Als scholingsonderwerpen worden genoemd:

- natuurbeheer;
- biomassa;
- bedrijfsvoering;
- boekhouding.

De geïnterviewden geven aan dat de geringe animo voor scholing te maken heeft met het feit dat het vak van rietmeler is geleerd in de praktijk en dat veel rietmela, vooral de oudere, het gevoel hebben dat ze voldoende weten van het vak en van de omgeving waarin zij dat uitoefenen. Ook wordt aangegeven dat scholing doorgaans niet zal leiden tot extra inkomsten of andere voordelen: het kost alleen tijd. Vaak wordt door de geïnterviewden de opleiding tot **erkend natuurbeheerder** genoemd: deze opleiding is als zwaar (veel werk, ook thuis) maar zeer interessant ervaren. Het certificaat levert echter geen voordeel op in de zin van vaker werk of een iets hogere vergoeding van een terreinbeheerder krijgen of sneller in aanmerking komen voor vrijkomende pachtgrond. Overigens wordt hierbij opgemerkt dat het door sommigen (de sceptici van certificering) juist ook niet zal worden gewaardeerd als er wel voordelen aan verbonden zouden zijn... Waar het gaat om de organisatie van de scholing, wordt een rol gezien voor zowel de rietverenigingen (bedrijfsvoeringsaspecten) als de terreinbeherende organisaties (natuurbeheer men biomassa).

Rietpromotie

Bijna iedereen (92%) is overtuigd van het nut van een betere rietpromotie. Volgens de respondenten kunnen hierbij de volgende argumenten worden gebruikt:

- de goede kwaliteit van het riet;
- de hoge natuurwaarde van rietland;
- behoud van een oud ambacht;
- instandhouding van een aantrekkelijk landschap;
- een aantrekkelijke prijs (c.q. in combinatie met het eerste punt: een goede prijs-kwaliteitverhouding).

In de interviews komt naar voren dat er al behoorlijk wat gebeurt aan rietpromotie, in de Wieden meer dan in de Weerribben. Dat gebeurt niet alleen door de rietverenigingen, maar bijvoorbeeld ook door de Bond van Riet- en Strodekkers (met het tijdschrift *Het Drijfbord*). Promotie van binnenlands riet wordt van groot belang geacht om de concurrentie met goedkoop buitenlands riet (dat overigens nogal eens wordt verkocht als binnenlands riet) te versterken.

Volgens een recent rapport over nieuwe toepassingen van riet (Van Steen e.a. 2010) komt ruim 60% van het dekriet dat in Nederland wordt gebruikt uit het buitenland. Als mogelijkheden voor stimulering van binnenlands riet worden genoemd:

- één label voor binnenlands riet met eventueel een plaats van herkomst erbij;
- stimuleren dat subsidies voor rieten daken het gebruik van binnenlands riet bevorderen;
- stimuleren dat Monumentenzorg en andere / vergelijkbare organisaties werken met binnenlands riet.

Bij het stimuleren van het gebruik van binnenlands riet moeten uiteraard de Brusselse regels ter vermindering van concurrentievervalsing in acht worden genomen. Niettemin liggen er wellicht kansen door voorwaarden te stellen aan bijvoorbeeld de kwaliteit of eigenschappen van het gebruikte riet.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk formuleren we puntsgewijs de conclusies en de aanbevelingen op basis van alle bevindingen die in de voorgaande hoofdstukken zijn gepresenteerd.

5.1 Conclusies op basis van enquêtes en interviews

1. De enquête heeft een respons opgeleverd van 44% van alle riettelers en 73% van alle rietland, waarbij de Wieden hoger scoort dan de Weerribben. Op basis van deze respons kunnen we uiteraard niet zeggen dat de getallen die deze sectorverkenning heeft opgeleverd, representatief zijn voor *alle* riettelers in Nationaal Park Weerribben-Wieden. Zo bestaat bijvoorbeeld de indruk dat relatief veel oudere riettelers met weinig land de enquête niet hebben ingevuld. Niettemin herkennen de opdrachtgevers (de drie rietverenigingen) zich goed in het beeld dat uit de verkenning naar voren komt.
2. De rietsector in Noordwest-Overijssel kenmerkt zich door een bonte verscheidenheid aan gebruikers en is gemiddeld kleinschalig, maar met een grote variatie in gebruikte oppervlakte. De kleinschaligheid wordt in de hand gewerkt door:
 - de fysieke omstandigheden (veel kleine, lastig bewerkbare percelen), die veel arbeid kosten (65 uur per ha!) en die de mechanisatiegraad beperken, en daarmee de oppervlakte die één persoon kan beheren;
 - de beperkte arbeidsbezetting: verreweg de meeste riettelers werken alleen of in familieverband. Inhuur van vreemde arbeid is duur en kan financieel vaak niet uit, zeker in een situatie zonder beheervergoeding;
 - een groot aandeel 'nevenberoepers' en een groot inkomensaandeel van buiten de rietteelt, dat niet noodzaakt tot schaalvergroting;
 - de geringe grondmobiliteit, vooral veroorzaakt door de sterke binding aan de grond (niet zelden gaan riettelers tot op hoge leeftijd door).
3. De kleinschaligheid, de bonte schakering van gebruikers en het grote aandeel aan neveninkomsten wordt tegelijk gezien als sterkte en zwakte van de sector. Sterke kanten van deze kenmerken zijn de grotere kans op continuïteit van beheer (door de geringere afhankelijkheid van rietprijzen en beheervergoedingen) en de ecologische voordelen van kleinschalig en daarmee gevarieerd beheer. Zwakke kanten zijn de geringere efficiëntie van het beheer, de geringere rentabiliteit van investeringen (waardoor er bijv. weinig wordt geïnvesteerd in afplaggen) en de geringe neiging van verpachters en overheden om in hun beleid serieus rekening te houden met de bedrijfsmatige aspecten van de sector. Bovendien zijn door de kleinschaligheid de marges klein en hebben de meeste bedrijven onvoldoende financiële ruimte om machines te kopen waarmee zij efficiënter kunnen werken.
4. Een enkele uitzondering wellicht daargelaten, lijken er voor de meeste bedrijven in het gebied weinig mogelijkheden voor een beroep als fulltime rietteler. Redenen:
 - Er is in de zomer simpelweg te weinig werk voorhanden, en hierop wordt (vooral in de Weerribben) nu ook nog bezuinigd. Het gaat dan met name om hooilandbeheer; een terugkeer van de teelt van bladriet wordt niet verwacht.

Met de beperkte hoeveelheid hooiland in de Wieden en de Weerribben zouden pakweg 10 bedrijven wellicht fulltime (= het hele jaar rond) werk kunnen hebben, mits alle hooiland aan hen zou worden toegedeeld. De rest van de bedrijven (zo'n 95%) blijft aangewezen op andere inkomstenbronnen naast het rietsnijden.

- De mogelijkheden tot schaalvergroting worden niet alleen beperkt door de lage rentabiliteit van 'vreemde arbeid' en de lage grondmobiliteit (zie punt 2), maar ook nog eens door de vervroeging van het einde van het oogstseizoen onder invloed van Natura 2000 (750 ha rustgebieden).
5. Hoewel het gemiddelde bedrijfshoofd aangeeft nog wel 25 jaar door te willen gaan met de rietteelt en 60% van de riettelers zijn bedrijf als levensvatbaar betitelt, zijn de leeftijdsopbouw en de opvolgingssituatie zorgelijk. Er zijn relatief veel oudere bedrijfshoofden en de vanzelfsprekendheid van het werken in familieverband (waarbij kinderen al vroeg meewerkten in het riet) is nagenoeg verdwenen. Er werken nog wel veel jongeren in het riet, maar slechts een kleine minderheid daarvan is gemotiveerd rietteler-in-spe. Het feit dat de Rietimpuls mede heeft geleid tot nieuwe animo bij jongeren voor de uitgifte van land (bijv. bij de Rietcoöperatie in de Weerribben), maakt duidelijk dat voldoende inkomsten uit de rietteelt van groot belang zijn voor de verjonging van de sector en de continuïteit van het beheer. Tegelijk bevordert de Rietimpuls dat oudere riettelers langer met hun werk doorgaan, waardoor de 'grondmobiliteit' nog steeds laag is.

6. Het grootste deel van het rietland wordt gepacht van SBB en NM. Daarmee is de sector sterk afhankelijk van het pachtbeleid van deze organisaties en de daarmee samenhangende financieringsmogelijkheden. Uit zowel de enquête als de interviews blijkt overtuigend het belang van duurzame contracten en toereikende

beheervergoedingen voor de levensvatbaarheid van de sector en vooral ook in de continuïteit daarvan. Veel rietbedrijven hebben de vergoeding uit de Rietimpuls omgezet in investeringen in nieuw of ander materieel en in afplaggen: dat zou weggegooid geld zijn als bedrijven zouden moeten stoppen als deze regeling komt te vervallen. Hoewel een minderheid van de bedrijven zonder beheervergoeding zegt helemaal te stoppen met de rietteelt, geeft een belangrijk deel van de bedrijven aan het beheer ten minste van een *deel* van het land te zullen beëindigen. Daarmee komen weinig productieve, maar ecologisch zeer waardevolle percelen zoals veenmosrietlanden in de gevarenzone terecht. In de Wieden lijkt voor het beheer nu een bevredigende financiële regeling te zijn gevonden de komende 6 jaar, al vallen de percelen op basis van een werkovereenkomst (200 à 300 ha) daarbuiten. In de Weerribben (waar SBB niet onder het provinciale subsidiestelsel valt) is nog geen oplossing gevonden voor het wegvallen van de beheervergoedingen (die in 2011 voor het laatst uit de Rietimpuls worden betaald). Daarnaast is nog geen beleidsmatige oplossing gevonden voor de betalingen in de Rietimpuls voor de afvoer van restmateriaal en voor de extra kosten van het beheer van vaarland (vaarvergoeding).

7. Zorgelijk uit een oogpunt van duurzaam beheer en duurzame bedrijfsvoering is ook dat er weinig wordt geïnvesteerd in de bedrijven en in het land: een kwart van de bedrijven investeert helemaal niet, slechts 17% investeert substantieel. Dit ondanks het feit dat de Rietimpuls ook heeft gefungeerd als een investeringsimpuls (zie punt 6): zonder deze beheervergoeding zou er dus nog minder zijn geïnvesteerd. Daarnaast wordt aangegeven dat de investeringsregelingen die het Nationaal Park onder zijn hoede had, grotendeels zijn verdwenen, dat er geen gebruik wordt of kan worden gemaakt van investeringssubsidies onder SN/SNL en dat grote opknapwerken (zoals onder het LIFE-programma) Europees worden aanbesteed en bij uitvoerders buiten het gebied terecht komen.
8. De overgrote meerderheid van de riettelers verbrandt het restmateriaal in het open veld. Bij gebruik van het restmateriaal voor energiedoelen (biomassa) worden zeer veel (reeds bekende) vraagtekens geplaatst, qua logistiek en milieueffect. Anderen kijken er louter zakelijk naar en verwachten dat de logistiek in orde komt zodra de markt een koopkrachtige vraag naar het restmateriaal ontwikkelt.
9. De meeste bedrijven willen in de toekomst een goede balans tussen economie en ecologie, c.q. tussen de teelt van productieriet en natuurriet. Er zijn ook bedrijven die zich het liefst louter op één van deze twee zouden willen richten, maar de jongere riettelers en de wat grotere bedrijven zien het meest in een afgewogen combinatie. Zij vinden dat de verpachters daarbij meer oog moeten hebben voor de bedrijfsmatige aspecten van de rietteelt. Zo vindt een deel van de mensen bijvoorbeeld dat het gebruik van machines op rupsbanden door de terreinbeheerders zou moeten worden toegestaan, maar anderen zien daarin juist geen heil omdat de draagkracht van de grond in veel gevallen ontoereikend is.
10. Er is weinig animo voor bedrijfsmatige samenwerking, behalve wellicht waar het gaat om duur materieel dat je niet allemaal tegelijk nodig hebt (zoals pontons en kranen), materieel voor de afvoer van restmateriaal of om gezamenlijk gebruik

van loskaden. Een enkeling ziet ook kansen voor samenwerking om het werk in de rustgebieden op tijd af te hebben. De betrokkenen zien dit eerder als kleinschalige privé-initiatieven dan als gebiedsmatig georganiseerde acties. Wel veel animo is er voor sectorale samenwerking en activiteiten in de sfeer van:

- Belangenbehartiging. De organisatiegraad is hoog: bijna 80% van de riettelers is lid van één van de rietverenigingen. Continuering van beheervergoedingen scoort hoog als urgente activiteit. Wel wordt benadrukt dat de verenigingen nog beter kunnen samenwerken en dat de leden in Friesland beter kunnen worden bediend.
- Scholing in bedrijfsmatig werken. Vroeger bestond hiervoor in de Weerribben een SBB-opleiding.
- Rietpromotie. Hieraan gebeurt al veel, vooral in de Wieden, maar er kan – in samenwerking met de rietdekkers – nog meer worden bereikt. Vanwege de concurrentie van buitenlands riet wordt een keurmerk (met vermelding van de plaats van herkomst) gewenst geacht.

11. Daarnaast komt een (beperkte) behoefte naar voren aan scholing op het gebied van natuurbeheer en biomassa. Verschillende riettelers hebben reeds de opleiding tot erkend natuurbeheerder gevolgd. Deze cursus is echter nogal omstreden: een deel van de riettelers wil de cursus niet volgen en vindt zichzelf door jarenlange ervaring al volwaardig natuurbeheerder. Degenen die deze cursus wel hebben gevolgd, betreuren dat er vooralsnog geen voordelen aan zijn verbonden in de sfeer van vergoedingen, toedeling van land etc.

12. Er zijn uiteraard verschillen tussen de Weerribben en de Wieden, maar die zijn maar enkele malen echt opmerkelijk. De bedrijven in de Wieden zijn wat kleiner (tegen de verwachting in), de bedrijfshoofden wat ouder, de opvolgings situatie wat slechter en de pachtsituatie wat gevarieerder (met meer eenjarige en eenmalige pacht). De bedrijven in de Weerribben verdienen een groter deel van hun inkomen in het riet, maken meer gebruik van beheerregelingen (en ook vaker van pluspakketten) en geven vaker aan te zullen stoppen als de beheerregelingen zouden worden beëindigd. De bedrijven in de Wieden hebben minder animo voor samenwerking en scholing, maar weer meer voor perceelruil.

5.2 Aanbevelingen

Achterliggende vraag bij deze verkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben-Wieden is: "Heeft de rietsector toekomst?" Als we de aangetroffen bedrijfsstructuur en de gesignaleerde tendensen doortrekken naar de toekomst, zien we een sector die behoorlijk is verouderd en uitgedund, en die weinig heeft geïnvesteerd. Daardoor zijn de productie en de rentabiliteit teruggelopen (of in ieder geval niet verbeterd). Ook zien we dat lang niet meer alle rietland in het Nationaal Park adequaat wordt beheerd: substantiële delen van het gebied zijn aan hun lot overgelaten en zijn verbost, terwijl andere delen (tegen hoge kosten) worden beheerd door aannemers. Ook opvallend is dat de al langer bestaande verschillen tussen de Weerribben en de Wieden zijn toegenomen: in de Weerribben spelen de voornoemde verschijnselen veel sterker dan in de Wieden.

Desondanks zien wij een toekomst voor de rietsector, maar wel onder een aantal serieuze randvoorwaarden. Deze randvoorwaarden schemeren soms al door in de conclusies (§ 5.1), maar we beschrijven ze nogmaals expliciet in deze paragraaf.

1. In een tijd van bezuinigingen enerzijds en stringenter natuurbeleid (Natura 2000, Flora- en Faunawet) anderzijds, lijken de rietsector en de terreinbeheerders elkaar meer dan ooit nodig te hebben. De hoeveelheid werk die in het rietland moet worden verzet, kan waarschijnlijk nooit worden uitgevoerd door mensen die in loondienst zijn of door mensen die geen gevoel hebben bij het werk. De kwaliteit en de duurzaamheid van het (rietland) beheer is gebaat bij terreinbeheerders die ook expliciet een levensvatbare rietsector voor ogen hebben. Aanbeveling is in het gehele Nationale Park Weerribben en Wieden een gronduitgiftebeleid te voeren dat:
 - in samenspraak met de rietsector wordt vastgesteld;
 - zich met name richt op het stimuleren van jonge(re) ondernemers;
 - vergezeld gaat van langjarige contracten voor zowel rietland als hooiland;
 - vergezeld gaat van toereikende beheervergoedingen (zie punt 2).

2. De verkenning maakt duidelijk dat toereikende beheervergoedingen van cruciaal belang zijn voor de toekomst van de sector en de duurzaamheid van het gebiedsbeheer. In de verkenning is om redenen van privacy niet rechtstreeks gevraagd naar inkomens en het inkomenseffect van de Rietimpuls, maar oriënterende berekeningen (voortbordurend op bestaande gegevens) wijzen uit dat de Rietimpuls heeft geleid tot een stijging van de uurinkomens met 50 tot 75%. Op particulier land met afvoer komen de uurinkomens zelfs nagenoeg overeen met het tarief dat in de AVRN-toekomstvisie als wenselijk wordt bestempeld. Dat komt doordat de gehanteerde tarieven en de extra componenten voor afvoer van restmateriaal en voor varend beheer een reëlere kostendekking bieden. Deze maken niet alleen inzet van extra arbeid mogelijk, maar geven ook ruimte voor investeringen die bij een normale bedrijfsvoering horen. Op basis van de gegevens en berekeningen is de aanbeveling dan ook:
 - Blijvend zicht bieden op een structurele vergoeding voor het beheer. In de Wieden is dit nu voor de komende zes jaar geregeld, in de Weerribben is echter nog geen zicht op een structurele oplossing. Nu erfpacht voor SBB weer in discussie is, biedt dit wellicht een oplossing voor zowel duurzaam gebruik van het rietland als duurzame financiering (erfpachters kunnen zelfstandig SNL-subsidie aanvragen). Het is dringend gewenst dat de afspraken in beide gebieden ook de afspraken over het beheer van hooilanden gaan omvatten. Behoud of zelfs uitbreiding van 'zomerwerk' is van groot belang voor de sector.
 - Een adequate vergoeding voor de afvoer van restmateriaal, in ieder geval zo lang de markt voor biomassa dit niet 'vanzelf' regelt. De vergoedingscomponent die de SNL-pakketten daarvoor bevatten, is in dit gebied ontoereikend om de kosten te dekken.
 - Een vergoeding voor varend beheer. Hiervoor bestaan twee mogelijkheden: via het Natuurbeheerplan en via een EL&I-regeling, waarbij de eerste het meest voor de hand lijkt te liggen. Dit vereist echter wel dat de provincie Overijssel deze SNL-toeslag openstelt en dat keuzes worden gemaakt over de percelen die voor een vaarvergoeding in aanmerking komen.

- Vernieuwing van de financiering van het beheer, is ook één van de prioriteiten in het concept programma 2011-2015 voor het Beheer- en Ontwikkelingsprogramma van het Nationaal Park (Huis in 't Veld & Verbeek 2011).
 - Daarnaast bepleiten we voor *alle* vergoedingen die met het rietlandbeheer zijn gemoeid, onder welk subsidiestelsel ze ook vallen, dezelfde fiscale voordelen als voor anderen die met SNL, onderdeel natuur, te maken hebben: fiscale vrijstelling van de beheervergoeding voor de inkomstenbelasting en toegang tot groenfinanciering (fiscale groenregeling).
3. Er wordt (te) weinig geïnvesteerd om de sector up-to-date en het land in goede conditie te houden. Hoewel beheervergoedingen ook al extra investeringen blijken uit te lokken, kunnen investeringen ook langs andere sporen worden gestimuleerd. Aanbevolen wordt deze sporen te verkennen. Voorbeelden:
- Gebruik maken van de SNL-regeling Kwaliteitsimpuls en de vergelijkbare regeling voor opknapwerk van Staatsbosbeheer, en vervolgens de pachters hierin een rol te geven.
 - Regelingen voor opknapwerk zoals het Nationaal Park die voorheen zelf onder zijn hoede had, nieuw leven in te blazen.
 - Grootschalig inrichtings- en opknapwerk waar mogelijk door ondernemers binnen het gebied laten uitvoeren.
- Zo kan tegelijk een bijdrage worden geleverd aan een betere arbeidsfilm van de aanwezige bedrijven.
4. Het gebied trekt – door zijn aantrekkelijke landschap – grote aantallen toeristen en recreanten. Het is de moeite waard om te kijken of dit behalve voor horeca en recreatieondernemers ook wat kan opleveren voor de beheerders. Hoewel sommigen de toeristenbelasting willen afschaffen, kan hieruit wellicht een extra geldstroom worden gegenereerd voor het gebiedsbeheer. Ook het waterschap heeft een voordeel bij het rietsnijden in het gebied. Eerder is al berekend dat samen met het riet (en rietafval) ook behoorlijk wat voedingsstoffen het gebied uitgaan. Dit heeft een positieve invloed op de waterkwaliteit. De hoeveelheid voedingsstoffen die middels het riet het gebied verlaten, komt overeen met de hoeveelheid voedingsstoffen die uit het water worden gehaald met de laatste uitbreiding van de zuivering in Steenwijk. Aanbeveling is om met het waterschap in overleg te gaan over een bijdrage aan het in stand houden van de rietsector.
5. Ook aan de marktkant liggen kansen. Hoewel de rietprijzen relatief laag zijn, lijken hier weinig mogelijkheden tot beïnvloeding: bij een te hoge vraagprijs van het riet zal de riethandel naar verwachting vaker gebruik maken van buitenlands riet. Wel kan de positie van binnenlands riet belangrijk worden verbeterd. Ten eerste door het opzetten van een keurmerk voor binnenlands riet met vermelding van de plaats van herkomst. Ten tweede door een steviger beleid van overheden waar het gaat om bevoordeling van binnenlands riet, bijv. bij Monumentenzorg of bij subsidies voor rieten daken.
6. De sector is terughoudend waar het gaat om samenwerking. Daar waar die plaatsvindt, gaat het vaak om kleinschalige initiatieven tussen slechts enkele bedrijven. Dat is prima, maar er liggen ook mogelijkheden voor samenwerking die het beste 'georganiseerd' kunnen worden opgepakt, zoals bij de aanschaf van

duur materieel dat niet iedereen tegelijk nodig heeft (pontons, kranen) en materieel voor de afvoer van restmateriaal. Wat dat laatste betreft lijkt het niet verstandig om er van uit te gaan dat de ontheffing voor branden voor altijd zal blijven bestaan. Het is zinvol om de scepsis over het gebruik als biomassa, daar waar die onterecht is, te proberen weg te nemen.

7. Er is grote animo voor samenwerking op het gebied van belangenbehartiging. Een apart aandachtspunt daarbij is de positie van de Friese riettelers die lid zijn van één van de verenigingen, vooral de AVRN-afdeling Oldemarkt e.o. Deze riettelers verkeren op veel punten in dezelfde positie als de riettelers in Noordwest-Overijssel. Deels hebben de Friese riettelers wel te maken met andere verpachters (zoals It Fryske Gea), waarmee de afdeling Oldemarkt van de AVRN geen contact onderhoudt. De rietverenigingen zien zelf als beste oplossing dat de Friese riettelers een eigen AVRN-afdeling oprichten.
8. Er blijkt weinig behoefte aan (extra) scholing. Maar daar waar scholing plaatsvindt, zoals bij de intensieve cursus voor 'erkend natuurbeheerder', is het van belang dat deze cursus naast veldkennis ook bedrijfsmatige voordelen oplevert, bijv. in het uitgiftebeleid van gronden of in de hoogte van de vergoedingen.
9. Aanbevolen wordt innovatie binnen de rietsector te stimuleren door het oprichten van een 'innovatiefonds rietlandbeheer', waarop samenwerkende riettelers een beroep kunnen doen om efficiëntere machines of efficiënter materiaal te (laten) ontwikkelen. Ook denkbaar is een (eigen) regeling voor 'innovatievouchers' zoals het ministerie van EL&I die heeft geïntroduceerd. Door samen te werken met een technische opleiding kunnen de ontwikkelkosten zo laag mogelijk worden gehouden. Belangrijk is dat het om medefinanciering gaat; ook de ondernemers zullen een financiële bijdrage moeten leveren.

Bronnen

- Fluit, N. van der 2006. *Natuurlijk Rietsnijden! Toekomstvisie voor de rietcultuur in de Nederlandse laagveenmoerasgebieden*. Bureau Natuur + Water / Algemene Vereniging voor de Rietcultuur in Nederland.
- Fluit, N. van der 2008. *De inzet van rietsnijders bij het realiseren van natuurdoelen, waterkwaliteitsdoelen en landschapswaarden in de voor Natura2000 aangemelde laagveenmoerasgebieden - advies op verzoek van de minister van LNV*. Bureau Natuur + Water, De Wijk.
- Groot, R. 2011a. *Biomassa Weerribben – De Wieden - Huidige situatie en potentieel voor biomassa, oogst en logistiek*. Natuurlijk Advies, Krommenie.
- Groot, R. 2011b (in voorber.). *Verkenning samenwerking & organisatievorm – Onderdeel van "Investeren in biomassa Weerribben-Wieden"*. Natuurlijk Advies, Krommenie.
- Huis in 't Veld, J. & M. Verbeek 2011. *Beheer- en Ontwikkelingsplan Nationaal Park Weerribben - Wieden, Programma 2011-2015. Concept*. Nationaal Park Weerribben - Wieden.
- Hut, R.M.G. van der & W. Altenburg 2008. *Beheer- en ontwikkelingsplan nationaal Park Weerribben-Wieden i.o.* Rapport 1050 Bureau Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.
- Natuurbeheerplan provincie Overijssel 2011*. 2010. Provincie Overijssel, Zwolle.
- Reumerman, P. 2008. *Naar een hogere benuttingsgraad van biomassa uit het Nationaal Park Weerribben-Wieden (i.o.) – Eindrapport*. BTG Biomass Technology Group BV, Enschede.
- Steen, J.L.H. van, J.D. van den Wall Bake & C.C.H. Cronenberg 2010. *Potentiële hoogwaardige toepassingen van riet – Een marktverkenning*. Innovatie-Netwerk, Utrecht.
- Strategisch meerjarenplan communicatie Nationaal Park Weerribben-Wieden 2010 – 2015*. 2010. Opgesteld door Communicatiebureau de Lynx voor het Nationaal Park Weerribben-Wieden.
- Terwan, P. m.m.v. H. Everts 2007. *Evaluatie subsidieregeling zomermaai-beheer in de Weerribben - Notitie in opdracht van het Nationaal Park De Weerribben*. Paul Terwan onderzoek & advies, Utrecht.

Bijlage 1. De gehanteerde enquête

A	Bedrijfssituatie	
1	Bent u het bedrijfshoofd?	☐ ja ☐ nee, dat is
2	Wat is uw leeftijd	... jaar
3	Hoeveel hectare rietland hebt u in gebruik ?	... ha
4	Snijdt u riet in de Wieden of in de Weerribben? Als u riet snijdt in beide gebieden, wilt u dan aangeven hoe de oppervlakte is verdeeld?	☐ alles in de Wieden ☐ alles in de Weerribben ☐ ... ha in de Wieden ☐ ... ha in de Weerribben
5	Welke beheerpakketten heeft u op uw rietland? Toelichting: In de Rietimpuls wordt onderscheid gemaakt in: overjarig riet / moeras (N05.01), gemaaid rietland (N05-02), veenmosrietland en moerasheide (N06.01), trilveen (N06.02), soortenrijk grasland (N10.01) en vochtig hooiland (N10.02). Beheertype 'gemaaid rietland' wordt ook productieriet of cultuurriet genoemd.	☐ geen beheerpakket ☐ ha beheertype 'gemaaid riet' ☐ ha andere beheertypen
6	Maait u ook rietland / hooiland in de zomer? Maakt u gebruik van de 'zomer-maaieregeling' voor de ribben (alleen Weerribben)?	☐ ja, ha ☐ nee ☐ ja, voor ha ☐ nee
7	Hoeveel land is in eigendom, hoeveel in pacht? ha in eigendom ha in pacht ha anders, namelijk
8	Als u pachtland hebt, van wie pacht u dit? ha van Staatsbosbeheer ha van Natuurmonumenten ha van de kerk ha van particuliere eigenaren ha coöperatie (Weerribben) ha van
9	Als u pachtland hebt, welk type contract hebt u? ha reguliere pacht (zesjarig) ha natuurpacht (zesjarig) ha eenjarige pacht ha 'land in opdracht' ha eenmalige pacht (2-12 jaar) ha anders, namelijk:

10	Hebt u mensen in dienst voor het rietsnijden?	☐ ja, mensen ☐ nee
11	In welke bedrijfsvorm oefent u uw bedrijf uit?	☐ zelfstandig ondernemer / eenmanszaak ☐ een groepje zelfstandige ondernemers ☐ maatschap ☐ BV of NV ☐ anders, namelijk
12	Hoeveel mensen werken er op uw bedrijf mee in het riet (inclusief uzelf)?	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ meer, namelijk
13	Als er naast uzelf anderen meewerken in het riet, in welk 'dienstverband' gebeurt dat?	☐ in loondienst ☐ als tijdelijke kracht / oproepkracht ☐ in familieverband, namelijk (vader, oom, kinderen etc.):
14	Houdt u bij hoeveel uur u in het riet werkt? Zo ja, hoeveel uur per jaar werkt u zelf in het riet? <i>Dit is incl. reistijd van en naar het rietland, kammen, doorbinden, afval verwerken etc.</i>	☐ ja ☐ nee uur
15	Hoeveel uur per jaar werken anderen op uw bedrijf mee in het riet? uur (alle anderen tezamen)
16	Maakt het inkomen uit het rietsnijden een belangrijk onderdeel uit van uw (gezins) inkomen?	☐ ja, ongeveer ...% ☐ nee, ongeveer ...%
17	Komen uw verdiensten uit het rietsnijden uit de verkoop van bossen riet, of uit de arbeid die vergoed wordt (duurdere beheerpakketten)?	☐ uit de verkoop van riet (ca. ...%) ☐ uit de arbeid die vergoed wordt (ca. ...%)
18	Wat zijn op uw bedrijf de belangrijkste jaarlijkse kosten waar u mee te maken heeft? Kunt u ook een orde van grootte van deze kosten aangeven? <i>Hier is meer dan één antwoord mogelijk</i>	☐ pacht (ca € per jaar) ☐ waterschapslasten (ca € p.j.) ☐ machines, werktuigen (ca € p.j.) ☐ verzekeringen (ca € p.j.) ☐ loon werknemers (ca € p.j.) ☐ (ca € p.j.)
19	Met welk ander werk combineert u het rietsnijden?	☐ geen ander werk ☐ rietdekken / riethandel ☐ veehouderij ☐ recreatie ☐ visserij ☐ recreatie ☐ anders, namelijk
20	Als u een partner hebt: heeft deze ook een inkomen?	☐ ja ☐ nee

21	<p>Hebt u in 2009 en/of 2010 een vergoeding aangevraagd uit de Regeling Rietimpuls?</p> <p>Welk deel van uw jaarinkomen was in 2009 en/of 2010 afkomstig uit de toegekende vergoeding ?</p> <p>Zou u zonder de vergoeding uit de Rietimpuls in 2009 of 2010 zijn gestopt met rietsnijden?</p> <p>Ofwel: zou u zijn gestopt met rietsnijden op bepaalde hectares rietland?</p>	<p>☐ ja ☐ nee</p> <p>..... %</p> <p>☐ ja ☐ nee</p> <p>☐ ja ☐ nee</p>
22	Heeft u in 2009 en/of 2010 gebruik gemaakt van het Programma Beheer?	<p>☐ ja ☐ nee</p>
23	<p>Zou u zonder de vergoeding uit het Programma Beheer 2009 of 2010 zijn gestopt met rietsnijden?</p> <p>Ofwel: zou u zijn gestopt met rietsnijden op bepaalde hectares rietland?</p>	<p>☐ ja ☐ nee</p> <p>☐ ja ☐ nee</p>
24	Verkoopt u het door u gesneden riet aan rietdekkers of aan de riethandel?	<p>☐ rietdekkers ☐ riethandel</p>
25	<p>Hoe gaat u om met restmateriaal / sluijk?</p> <p>Is daar verschil in tussen het land dat u in eigendom heeft en het land dat u pacht van NM of SBB?</p>	<p>☐ verbranden ☐ afvoeren ☐ composteren</p> <p>☐ ja ☐ nee</p>

B Rietsnijden in verleden, heden en toekomst		
26	<p>Hoe lang bent u al rietsnijder?</p> <p>Hoe lang denkt u nog rietsnijder te blijven?</p> <p>Hoe bent u rietsnijder geworden? Vader op zoon, met oudere broers mee, uit belangstelling voor het werk?</p>	<p>..... jaar</p> <p>..... jaar</p> <p>.....</p>
27	<p>Waarom bent u op dit moment (nog) rietsnijder?</p> <p><i>U kunt hier meer dan één vakje aankruisen.</i></p>	<p>☐ vanwege het inkomen, een boterham verdienen ☐ uit binding met het gebied ☐ uit liefde voor het landschap ☐ het is mooi werk ☐ anders, namelijk</p>

28	<p>Hebt u een opvolger in het rietbedrijf?</p> <p>Zo ja, is dit één van de mensen die nu ook al met u meewerkt?</p>	<p>☐ is nog niet aan de orde</p> <p>☐ ja, namelijk</p> <p>☐ nee</p> <p>☐ is nog niet duidelijk</p> <p>☐ ja</p> <p>☐ nee</p>
29	<p>Wat zijn de leeftijden van de mensen die bij u in dienst zijn?</p>	<p>..... jaar</p> <p>..... jaar</p> <p>..... jaar</p> <p>..... jaar</p>
30	<p>Hoe ziet u de toekomst van uw bedrijf: vooral verder met productieriet (beheertype 'gemaaid riet') of een (verdere) omschakeling naar de pluspakketten (met hogere opbrengst uit arbeid)?</p> <p>Kunt u aangeven waarom u deze voorkeur heeft?</p>	<p>☐ accent op beheerpakket 'gemaaid rietland'</p> <p>☐ accent op de pluspakketten (natuuromslag)</p> <p>☐ beide</p> <p>Reden:</p>
31	<p>Heeft u de afgelopen 5 jaar geïnvesteerd in uw bedrijf? Zo ja: welke investering heeft u gedaan en van welke omvang ongeveer?</p> <p>Als u niet heeft geïnvesteerd, kunt u aangeven waarom niet?</p>	<p>☐ machines (ca €</p> <p>☐ vaartuigen (ca €</p> <p>☐ werkschuur / opslag (ca €</p> <p>☐ niet nodig</p> <p>☐ geen geld voor</p> <p>☐ toekomst te onzeker</p>
32	<p>Kunt u aangeven hoeveel % van uw jaarinkomen gemiddeld wordt geïnvesteerd in het bedrijf?</p>	<p>☐ gemiddeld ca. ...%</p>
33	<p>Beoordeelt u uw bedrijf in de huidige vorm als levensvatbaar?</p> <p>Zo ja, waarom is uw bedrijf levensvatbaar?</p>	<p>☐ ja</p> <p>☐ nee</p> <p>☐ voldoende inkomsten uit rietlandbeheer</p> <p>☐ voldoende inkomsten van buiten het bedrijf</p>
34	<p>Is samenwerking of innovatie nodig om uw eigen bedrijf levensvatbaar te houden?</p> <p>Op welk gebied is samenwerking en/of innovatie voor uw bedrijf nodig?</p>	<p>☐ ja</p> <p>☐ nee</p> <p>.....</p>
35	<p>Als u uw bedrijf niet levensvatbaar vindt, wat is er dan nodig om uw bedrijf wel levensvatbaar te maken?</p> <p><i>Kruis s.v.p. de 3 belangrijkste punten aan!</i></p>	<p>☐ opvolger zoeken</p> <p>☐ hogere inkomsten uit verkoop riet (betere vermarkting)</p> <p>☐ voortzetting natuurvergoedingen</p> <p>☐ hogere vergoedingen pluspakketten</p> <p>☐ aankoop / pacht extra hectares rietland</p> <p>☐ kavelruil</p> <p>☐ extra inkomsten uit ander werk</p> <p>☐ anders, namelijk</p>

36	Denkt u dat rietsnijders binnen de sector meer zouden moeten samenwerken? Zo ja, op welke punten moet meer worden samengewerkt? Kruis s.v.p. de 3 belangrijkste punten aan!	☐ ja ☐ nee ☐ belangenbehartiging ☐ rietpromotie ☐ (betere) vermarkting van het riet ☐ (betere) vermarkting van biomassa ☐ waarborgen natuurvergoedingen ☐ verwerken restmateriaal (biomassa) ☐ kavelruil ☐ anders, namelijk
37	Zou u rietpercelen willen ruilen met andere bedrijven, bijv. om rietsnijders die alleen productieriet of juist alleen natuurriet willen snijden, naar percelen te kunnen verplaatsen waar die doelstelling op ligt?	☐ ja ☐ nee
38	Bent u lid van een (belangen-) vereniging voor rietsnijders, en kunt u aangeven waarom u daar lid van bent of waarom juist niet?	☐ ja ☐ nee Reden wel of geen lidmaatschap:
39	Bent u bekend met de Natuurbeheerplankaart 2011 van de provincie Overijssel? Weet u dat deze kaart elk jaar wordt herzien en dat u op de ontwerp-kaart kunt reageren?	☐ ja ☐ nee ☐ ja ☐ nee, dat wist ik niet
40	Hebt u behoefte aan scholing? Zo ja: aan welk type scholing heeft u belangstelling?	☐ ja ☐ nee ☐ (erkend) natuurbeheerder ☐ automatisering ☐ boekhouding ☐ bedrijfsvoering ☐ biomassa ☐ anders, namelijk
41	Is het naar uw mening van belang dat riet uit Wieden en Weerribben meer of beter wordt gepromoot? Welke argumenten zou u willen laten gebruiken in een promotie campagne?	☐ ja ☐ nee ☐ gunstige prijs ☐ goede kwaliteit ☐ fraai landschap ☐ veel natuurwaarden ☐ oud ambacht ☐ anders:
42	Wilt u verder nog opmerkingen kwijt?	☐ nee ☐ ja, namelijk
43	Zou u met ons willen verder praten over innovatie, samenwerking of scholing?	☐ nee ☐ ja, over de volgende onderwerpen:

Bijlage 2. Resultaten enquête, deel A: de huidige situatie

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Aantal ingevulde enquêtes ¹	49	nvt	96	nvt
Bedrijfsvorm		N=48 ²		N=93
- zelfstandig ondernemer	37	77%	66	71%
- verband van ondernemers	2	4%	3	3%
- maatschap	1	2%	9	10%
- VOF	3	6%	4	4%
- BV / NV	1	2%	2	2%
- geen bedrijfsvorm	4	8%	9	10%
Alleen werkend / samenwerkend		N=49		N=95
Werkt altijd alleen	19	39%	50	53%
Werkt samen	30	61%	45	47%
Samenwerking met:		N=30		N=45
- familie (+ soms medewerkers)	24	80%	35	78%
- medewerkers (loondienst)	1	3%	3	7%
- tijdelijke krachten	5	17%	7	16%
Gemiddeld aantal medewerkers per bedrijf	1,54		1,48	
Leeftijd bedrijfshoofd		N=46		N=95
Gemiddelde leeftijd (jaar)	50 jaar		52 jaar	
Naar leeftijdsklasse:				
< 30 jaar	1	2%	3	3%
30-50 jaar	24	52%	34	36%
50-65 jaar	17	37%	47	49%
> 65 jaar	4	9%	11	12%
Leeftijd alle medewerkers		N=71		N=142
Gemiddelde leeftijd (jaar)	46 jaar		47 jaar	
Naar leeftijdsklasse:				
< 20 jaar	3	4%	5	4%
20-30 jaar	12	17%	18	13%
30-40 jaar	11	15%	23	16%
40-50 jaar	22	31%	28	20%
50-65 jaar	15	21%	49	35%
> 65 jaar	8	11%	19	13%
Oppervlakte rietland in gebruik		N=49		N=96
Totale oppervlakte	688 ha		1.168 ha	
Gemiddeld per bedrijf	14,0 ha		12 ha	
Naar oppervlakteklasse:				
< 5 ha	10	20%	37	39%
5-10 ha	12	24%	21	22%
10-20 ha	13	27%	20	21%
20-40 ha	8	16%	15	16%
> 40 ha	5	10%	4	4%

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Eigendoms- en pachtsituatie				
Land in eigendom:		N=7		N=51
- totaal	28 ha		262 ha	
- gem. per bedrijf	4,0 ha		2,7 ha	
Land in pacht:		N=46		N=77
- totaal	663 ha		865 ha	
- gem. per bedrijf	14,5 ha		11,2 ha	
Pacht van SBB / NM:		N=40		N=73
- totaal	564 ha		649 ha	
- gem. per bedrijf	14,1 ha		6,7 ha	
Pacht via coöperatie:		N=5		
- totaal	56 ha			
- gem. per bedrijf	11 ha			
Pacht van Reest & Wieden:		N=2		N=5
- totaal	10 ha		28 ha	
- gem. per bedrijf	5 ha		0,3 ha	
Pacht van Vitens:				N=2
- totaal	-		15 ha	
- gem. per bedrijf	-		0,2 ha	
Pacht van particulier:		N=6		N=24
- totaal	33 ha		173 ha	
- gem. per bedrijf	5,5 ha		1,8 ha	
Anders / gebruik om niet:				N=2
- totaal	-		8	
- gem. per bedrijf	-		0,1	
Eigendom in oppervlakteklassen		N=7		N=51
< 5 ha	6	86%	32	63%
5-10 ha	-	-	13	25%
10-20 ha	1	14%	5	10%
20-30 ha	-	-	-	-
> 30 ha	-	-	1	2%
Pacht van SBB / NM in opp. klassen		N=40		N=73
< 5 ha	7	18%	30	41%
5-10 ha	9	23%	17	23%
10-20 ha	14	35%	17	23%
20-30 ha	5	13%	6	8%
> 30 ha	5	13%	3	4%
Type pachtcontract:		N=46		N=77
- regulier (zesjarig met verlenging)	41	77%	54	60%
- vierjarige pacht	1	2%	-	-
- eenjarige pacht	11	21%	8	9%
- eenmalige pacht	-	-	4	4%
- natuurpacht 3	-	-	18	20%
- land in opdracht	-	-	4	4%
- gewas op stam	-	-	3	3%

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Beheertypen en beheerregelingen				
Beheertypen:		N=49		N=96
- alleen gemaaid rietland	14	29%	37	39%
- idem + ander type	23	48%	40	42%
- alleen pluspakket	3	6%	2	2%
- recreatiepakket (in combinatie)	1	2%	-	-
- geen beheertype	8	17%	17	18%
Deelname aan Rietimpuls:		N=48		N=95
- ja	46	96%	80	84%
- nee	2	4%	15	16%
Deelname aan SN / SNL:		N=44		N=91
- ja	23	52%	52	57%
- nee	21	48%	39	43%
Deelname aan zomermaai regeling:		N=49		N=93
- ja	27	55%	36	39%
- nee	22	45%	57	61%
- oppervlakte	179 ha		240 ha	
Uren werkzaam in het riet				
Registratie bijgehouden?		N=49		N=96
- ja	9	18%	21	22%
- nee	40	82%	75	78%
Zo ja, urenbesteding:		N=10		N=20
- per bedrijf per jaar	1147		1125	
- gemiddeld per ha	75		55,4	
Inkomenssituatie		N=34		N=78
Gemiddeld aandeel rietinkomen in gezinsinkomen	36,5%		28,5%	
In klassen:				
< 10%	2	6%	17	22%
10-25%	12	35%	23	29%
25-50%	9	26%	21	27%
50-75%	7	21%	12	15%
75-100%	4	12%	5	6%
Herkomst rietinkomen:		N=45		N=93
- verkoop riet	22	49%	63	68%
- verzilveren arbeid (beheervergoeding)	-	-	-	-
- beide	23	51%	30	32%
Andere inkomensbronnen:				
- AOW	4		13	
- betrekking elders (loondienst)	17		39	
- landbouw	4		37	
- recreatie	1		7	
- rietdekken / riethandel	8		15	
- bouw / aannemerij	9		3	
- inkomen partner	23		37	
- rietsnijden buiten NW-Ov.	1		-	
- overig	4		-	

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Aandeel inkomen uit Rietimpuls:				
< 10%	8	N=28 29%	22	N=49 45%
10-25%	11	39%	18	37%
> 25%	9	32%	9	18%
Bedrijfskosten rietteelt ⁴				
Totale kosten (excl. afplaggen ⁵)	€ 172.645	N=28	€ 367.770	N=63
Gem. kosten per bedrijf per jaar	€ 6.166		€ 5.838	
Gem. kosten per ha per jaar	€ 399		€ 317	
Kosten per categorie:				
a. machines/vaartuigen/brandstof		N=19		N=47
- gem. per bedrijf	€ 2.774		€ 1.981	
- gem. per ha	€ 197		€ 184	
b. pacht		N=21		
- gem. per bedrijf	€ 668		€ 699	
- gem. per ha	€ 48		€ 65	
c. waterschapslasten ⁶		N = 1		
- gem. per bedrijf	nihil		€ 339	
- gem. per ha	nihil		€ 24 ⁶	
d. verzekeringen		N=12		
- gem. per bedrijf	€ 1.117		€ 1045	
- gem. per ha	€ 73		€ 67	
e. loon werknemers		N=9		N=16
- gem. per bedrijf	€ 6.221		€ 10.603	
- gem. per ha	€ 342		€ 527	
f. overig (doorbinden, opslag e.d.)				N=4
- gem. per bedrijf	-		€ 3.014,5	
- gem. per ha	-		€153	
Afgelopen vijf jaar geïnvesteerd?				
- ja	35	N=49 71%	69	N=95 73%
- nee / niet ingevuld	14	29%	6	6%
- nee, niet nodig	-	-	17	18%
- nee, geen geld voor	-	-	3	3%
Investeringsvolume per jaar:		N=34		N=62
- totaal geïnvesteerd	€ 169.024		€ 283.574	
- gem. per investerend bedrijf	€ 4.971		€ 4.574	
- gem. per investeringshectare	€ 328		€ 360	
Investerings per categorie:				
a. werkschuur ⁷ :		N=8		N=18
- gem. per bedrijf	€ 6.818		€ 7.284	
- gem. per ha	€ 449		€ 345	
b. machines en vaartuigen:		N=33		N=61
- gem. per bedrijf	€ 2.936		€ 2.496	
- gem. per ha	€ 188		€ 198	
c. afplaggen:		N=5		N=1
- gem. per bedrijf	€ 3.120		€ 1.050	
- gem. per ha	€ 142		€ 30	
Percentage van het inkomen geïnvesteerd in het bedrijf:	20%	N=24	15%	N=49

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Bestemming verkochte riet:		N=49		N=96
- riethandel	35	71%	76	79%
- rietdekker	7	14%	15	16%
- beide	7	14%	9	9%
- eigen gebruik	-	-	1	1%
Behandeling restmateriaal:		N=49		N=97
- verbranden	39	80%	76	78%
- afvoeren	4	8%	4	4%
- verbranden en composteren	2	4%	3	3%
- verbranden en afvoeren	3	6%	14	14%
- verbranden en gebruik in potstal	1	2%	-	-

Toelichting bij de tabel:

- 1 Er zijn zeven respondenten die zowel in de Wieden als in de Weerribben riet snijden. De gegevens (en meningen) van deze bedrijven zijn in de verkenning van beide afzonderlijke gebieden meegenomen: hun gegevens en meningen gelden immers ook voor beide gebieden. Door deze werkwijze zijn 49 sets gegevens voor de Weerribben en 96 sets gegevens voor de Wieden gebruikt. Dat zijn samen 145 sets aan gegevens, terwijl in totaal niet 145 maar 138 (bruikbare) enquêtes zijn ontvangen. Dat komt dus door het dubbel gebruik van 7 enquêtes. In de berekeningen die te maken hebben met hectares, is voor deze zeven respondenten echter wel gewerkt met de hectares per afzonderlijk gebied en voor de berekeningen rond onkosten en investeringen is een verdeelsleutel van de door de respondenten genoemde totaalbedragen gehanteerd. Deze bedragen zijn immers uitgegeven in beide gebieden. De verdeelsleutel komt overeen met de verhouding tussen het rietland in gebruik in de Wieden en in de Weerribben.
- 2 Per vraag is aangegeven hoeveel mensen deze specifieke vraag (per gebied) hebben beantwoord (= N).
- 3 Hoewel 18 respondenten in de Wieden opgeven dat zij natuurpacht hebben, geeft Natuurmonumenten aan dat zij die pachtvorm niet toepast. Waarschijnlijk bedoelen deze respondenten reguliere of eenmalige pacht met natuurbepalingen in het contract.
- 4 Bij de berekening van de onkosten en investeringen per ha is steeds uitgegaan van de hectares van de bedrijven die de specifieke onkosten en/of investeringen hebben opgegeven.
- 5 De bedragen die in de enquêtes onder 'onkosten' zijn opgegeven voor afplaggen, zijn overgebracht naar 'investeringen'.
- 6 Bij de gegevens over de waterschapslasten vallen in de enquêtes 3 bedrijven op die €1500 tot €2000 opgeven voor waterschapslasten. Mogelijk hebben deze bedrijven alle waterschapslasten van hun bedrijf en woning opgegeven. Na aftrek van deze uitschieters zijn de gemiddelde waterschapslasten per bedrijf €115,- en per ha € 10,-
- 7 Ook bij de investeringen is het investeringsbedrag (totaal en per onderdeel) steeds berekend over de bedrijven die daadwerkelijk hebben geïnvesteerd en over de hectares van deze bedrijven en per deelinvestering. Bijvoorbeeld: de gemiddelde investeringskosten per bedrijf en per ha voor werkschuren is berekend over de bedrijven en de hectares van de bedrijven die daadwerkelijk hebben geïnvesteerd in een werkschuur. Dit geeft wel een vertekend beeld van de hoogte van de investering: gemiddeld is weliswaar per bedrijf en per ha het berekende bedrag uitgegeven, maar de afschrijvingstermijn van een werkschuur is veel langer dan de 5 jaar waarover in de enquête naar investeringen is gevraagd. Dit zelfde geldt voor e investeringen in nieuwe machines: deze hebben doorgaans ook een langere afschrijvingstermijn dan 5 jaar.

Bijlage 3. Resultaten enquête, deel B: de toekomst

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Aantal jaren rietsnijder				
Gemiddeld	32 jaar	N=47	32 jaar	N=95
In klassen:		N=45		
< 20 jaar	11	24%	14	15%
20-40 jaar	19	42%	49	52%
> 40 jaar	15	33%	32	34%
Verwacht aantal jaren voortzetting		N=23		N=54
Gemiddeld	24 jaar		25 jaar	
< 20 jaar	9	39%	24	44%
> 20 jaar	14	61%	30	56%
Reden beroepskeuze		N=49		N=91
- vader-op-zoon / traditie	39	80%	-	-
- andere familieredenen	6	12%	-	-
- inkomen	37	76%	58	64%
- binding gebied	18	37%	58	64%
- mooi landschap	26	53%	-	-
- mooi werk / lekker buiten	35	71%	70	77%
- belangstelling	2	4%	-	-
- bijverdienste / hobby	2	4%	4	4%
- eigen baas	3	6%	-	-
Opvolging geregeld?		N=49		N=96
- ja	15	31%	19	20%
- nee	14	49%	19	20%
- onduidelijk	5	6%	24	25%
- nog niet van toepassing	15	31%	34	35%
Voorkeur productieriet of natuurriet?		N=42		N=80
- productieriet	11	26%	35	44%
- natuurriet	7	17%	4	5%
- beide	24	57%	37	46%
- onbekend / geen mening	-	-	4	5%
Vindt u het bedrijf levensvatbaar?		N=40		N=88
- ja	23	58%	53	60%
- nee	17	42%	35	40%
Zo ja, waarom:		N=23		N=73
- voldoende inkomen uit bedrijf	11	48%	22	30%
- voldoende inkomen van buiten bedrijf	11	48%	45	62%
- dankzij subsidies	1	4%	-	-
- anders	-	-	6	8%

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Nodig om levensvatbaarheid te verbeteren:				
- meer rietland	8	90%	31	62%
- hogere vergoedingen pluspakketten	18	63%	23	46%
- voortzetting beheervergoedingen	29	19%	11	22%
- hogere rietprijs	29	3%	8	16%
- aanvullend inkomen	20	-	1	2%
- kavelruil	6	-	1	2%
- peilverhoging	1	-	5	10%
- minder regels	-	-	2	4%
- vinden van opvolger	-	-	-	-
- verkoop van eigendomsland	-	-	-	-
Wat als beheervergoeding stopt?				
Wat doet u als de vergoeding uit de Rietimpuls stopt:		N=46		N=93
- bedrijf beëindigen	13	28%	10	11%
- stoppen op deel oppervlakte	19	41%	31	33%
- doorgaan	14	30%	52	56%
Wat doet u als de vergoeding uit SN/SNL stopt:		N=34		N=81
- bedrijf beëindigen	5	15%	8	10%
- stoppen op deel oppervlakte	12 ⁸	35%	22	27%
- doorgaan	17	50%	51	63%
Mening over samenwerking				
Bedrijfsmatige samenwerking zinvol?		N=38		N=81
- ja	14	37%	30	37%
- nee	21	55%	51	63%
- misschien	3	8%	-	-
Samenwerking binnen rietsector zinvol?		N=43		N=85
- ja	30	70%	60	71%
- nee	13	30%	25	29%
Samenwerking binnen sector: op welke gebieden?		N=34		N=62
- belangenbehartiging	19	56%	30	48%
- rietpromotie	19	56%	36	58%
- betere vermarkting	12	35%	23	37%
- vermarkten biomassa	7	21%	8	13%
- beheervergoedingen	25	74%	43	69%
- kavelruil	3	9%	5	8%
- verwerken restmateriaal	-	-	9	15%
- overig	-	-	5	8%
Perceelruil nuttig?		N=42		N=84
- ja (soms: deel percelen)	8	19%	27	32%
- nee	34	81%	55	65%
- misschien	-	-	2	2%

	Weerribben		Wieden	
	aantal	%	aantal	%
Lidmaatschap rietvereniging		N=48		N=92
- ja	40	83%	69	75%
- nee	8	17%	23	25%
Reden lidmaatschap				
- belangenbehartiging	11		22	
- informatie krijgen	4		7	
- samen sterker staan	10		15	
Bekendheid Natuurbeheerplan				
Bekend met beheertypenkaart uit Natuurbeheerplan?		N=46		N=95
- ja	22	48%	37	39%
- nee	24	52%	58	61%
Zo ja, bekend met jaarlijkse herziening Natuurbeheerplan?		N=22		N=37
- ja	15	68%	16	43%
- nee	7	32%	21	57%
Mening over scholing				
Is er behoefte aan scholing?		N=46		N=93
- ja	14	30%	14	15%
- nee	32	70%	79	85%
Zo ja, op welke onderwerpen?		N=12		N=12
- natuurbeheer	6	50%	6	50%
- biomassa	4	33%	4	33%
- boekhouding	1	8%	2	17%
- bedrijfsvoering	1	8%	3	25%
Belang rietpromotie				
Is (betere) rietpromotie belangrijk?		N=46		N=92
- ja	44	96%	83	90%
- nee	2	4%	9	10%
Zo ja, met welke argumenten?		N=44		N=85
- goede kwaliteit riet	39	89%	75	88%
- aantrekkelijke prijs	8	18%	23	27%
- instandhouding landschap	12	27%	20	24%
- (hoge) natuurwaarden	16	36%	28	33%
- oud ambacht	12	27%	19	22%
- behoud kennis gebiedsbeheer	2	5%	-	-
- overig	-	-	1	1%

Bijlage 4. Globale berekening inkomenseffect Rietimpuls

We hebben een globale, louter verkennende berekening gemaakt van de inkomenseffecten van de beheervergoedingen in het kader van de Rietimpuls. Daarbij hebben we alleen het niveau van de beheervergoedingen als variabele gebruikt en niet de (fluctuerende) rietprijzen of ontwikkelingen in de productiekosten van bedrijven. De berekening is dus verre van exact.

Als basis zijn genomen de gedetailleerde berekeningen in de AVRN-toekomstvisie (Van der Fluit 2006), waarvoor twaalf bedrijven een jaar lang zeer nauwkeurig hun bedrijfsgegevens hebben geregistreerd. Vervolgens is onze berekening naar het inkomenseffect van de Rietimpuls als volgt opgezet:

- De getallen uit 2006 zijn naar het niveau van 2011 gebracht door ze te corrigeren voor inflatie. Die bedroeg in die periode gemiddeld 1,5% per jaar, ofwel over vijf jaar 7,5%.
- De berekening is uitgesplitst voor pachtland en particulier land. Hiervoor zijn in 2006 aparte berekeningen gemaakt. Bovendien werd voor particulier land destijds niet of nauwelijks beheervergoedingen ontvangen / aangevraagd (kon alleen in de vorm van particulier natuurbeheer), terwijl dit onder de Rietimpuls wel op grotere schaal is gebeurd. Daarnaast is onderscheid gemaakt tussen situaties met en zonder afvoer van restmateriaal (waarvoor onder de Rietimpuls een aparte vergoeding geldt).
- De vaarvergoeding is voor alle hectares verdisconteerd, vaarland of niet, conform de toepassing van de regeling Rietimpuls in 2009 en 2010.
- In 2006 besteedden de deelnemende bedrijven gemiddeld 60 uur per ha, in 2011 was dat gemiddeld 65 uur (enquêteresultaat). Voor 2011 is dus met een lichte stijging van de arbeidsinzet gerekend. Omdat niet bekend is hoeveel arbeid is gemoeid met de afvoer van restmateriaal, is hetzelfde aantal uren gehanteerd voor de situaties met en zonder afvoer. Dat is uiteraard niet realistisch; hierdoor worden de uurinkomsten zonder afvoer onderschat en die met afvoer overschat.
- De gehanteerde vergoedingen zijn vermeld in onderstaande tabel. Vergeleken met de situatie in 2006 (Subsidieregeling Natuurbeheer ofwel SN) zijn de normbedragen opgetrokken (de Rietimpuls volgt hierin de normering van het nieuwe SNL) en zijn aparte vergoedingen beschikbaar voor afvoer van restmateriaal (als deze plaatsvindt) en voor varend beheer (in 2009 en 2010 betaald op alle aangevraagde hectares, vaarland of niet). Op pachtland gaat een deel van het normbedrag (20%) naar de terreinbeheerder.
- De berekening is alleen uitgevoerd voor het beheertype 'gemaaid rietland' (in de toekomstvisie 'cultuurrietland' genoemd, in de SN 'rietcultuur'). In 2006 waren er niet voldoende gegevens beschikbaar om ook voor de zogeheten pluspakketten afzonderlijke berekeningen te kunnen maken. Voor bedrijven met andere pakketten is een vergelijking van de inkomsten tussen 2006 en 2011 dan ook niet mogelijk. Door de extra vergoedingen voor afvoer en varend beheer zal ook hier ongetwijfeld sprake zijn van een inkomensstijging, maar – zoals blijkt uit de tabel – lang niet zo sterk als voor gemaaid rietland. Voor trilveen is soms zelfs sprake van een iets lagere vergoeding.

Beheervergoedingen (€ per ha) voor rietland onder SN, SNL en Rietimpuls

	SN 2006*	SNL 2011	Rietimpuls pachtland		Rietimpuls particulier land	
			zonder afvoer	met afvoer	zonder afvoer	met afvoer
moeras	33	316	526	641	605	748
gemaaid rietland	171**	301	510	606	586	705
veenmosrietland	846	1.121	1.331	1.562	1.611	1.901
trilveen	1.613	1.340	1.550	1.770	1.885	2.160
nat schraalgrasland	909	1.075	1.285	1.579	1.554	1.921
vochtig hooiland	--	713	923	1.043	1.101	1.251

* niet gecorrigeerd voor inflatie

** in de toekomstvisie is gerekend met € 160,- per ha, feitelijk de SN-vergoeding in 2002

Berekening toekomstvisie (2006)

In 2006 waren de gemiddelde verdiensten uit rietland gepacht van NM of SBB rond de € 1200,- per ha. Na aftrek van de onkosten (gemiddeld . € 640,- per ha) bedroeg in 2006 het gemiddelde inkomen op dit gepachte rietland € 560,- per ha en ca € 8,- per uur. Het berekende uurloon was toen iets hoger (€ 10,-) op grotere bedrijven en aanmerkelijk hoger (€ 16,-) op particulier 'cultuurrietland' (meer bossen riet, dus hogere opbrengst uit verkoop riet). Ter vergelijking: in de toekomstvisie van de AVRN is (op basis van een enquête uit 2006 onder de leden van de rietverenigingen) een uurinkomen van € 27,50 als streefbedrag geformuleerd. Anno 2011 zou dit bedrag bij een jaarlijkse inflatie van gemiddeld 1,5% zijn opgelopen tot bijna € 30,- (om precies te zijn € 29,60) per uur. Op particulier rietland werd in 2006 gemiddeld ca. € 1840,- per ha verdiend: na aftrek van de gemiddelde onkosten bleef daar ca. € 1200,- per ha van over. Uitgaande van een gemiddelde bedrijfsgrootte van 13 ha (uitkomst enquête 2011) varieerde het bruto inkomen per bedrijf in 2006 tussen de € 7.280,- op rietland gepacht van NM en SBB en € 15.600,- op particulier rietland.

Verdisconteren we in de bedragen van 2006 de inflatie, dan worden de inkomenscijfers voor pachtland resp. € 8,60 per uur, € 602,- per ha en € 7.826,- per bedrijf. Voor particulier rietland zijn de bedragen: € 17,20 per uur, € 1.290,- per ha en € 16.770,- per bedrijf. Vraag hierbij is wel of het gemiddeld verdiende uurbedrag inderdaad hoger zou zijn geworden: dat zou alleen het geval zijn als de prijsstijging uit de verkoop van de bossen riet de hogere kosten van machines, brandstof etc. zou overstijgen.

Berekening effect Rietimpuls

Als we de berekeningen uit de AVRN-toekomstvisie uit 2006 overdoen voor de situatie met de Rietimpuls, dan wordt de berekende gemiddelde opbrengst van gemaaid rietland **zonder afvoer** van restmateriaal voor pachters € 338,- per ha hoger (= € 510,- minus de toenmalige SN-vergoeding van – incl. inflatiecorrectie – € 172,-). Voor een particuliere grondeigenaar is de verhoging van het inkomen zonder afvoer van restmateriaal per ha € 586,- (particuliere grondeigenaar vroegen destijds niet of nauwelijks SN-vergoeding aan). Uitgaande van een gemiddelde arbeidsinzet van 65 uur per hectare, betekent dit een verhoging van het inkomen van pachters met € 5,20 tot € 13,80 per uur en voor particuliere grondeigenaren met € 9,- tot € 26,20 per uur. Bij een gemiddelde van 13 ha bewerkt oppervlak rietland per bedrijf (enquêteresultaat 2011) betekent dit een toename van het jaarinkomen op pachtbedrijven met € 4.394,- tot € 12.220,- per bedrijf en op particuliere bedrijven met € 7.618,- tot € 24.388,- per bedrijf. **Met afvoer** van restmateriaal stijgt de vergoeding op pachtgrond met € 434,- (€ 606,- minus € 172,-) en op particuliere grond met € 705,-. Het uurloon op pachtbedrijven stijgt dan met € 6,70 per uur tot € 15,30 per uur en op particuliere bedrijven met € 10,85 tot € 28,05. Op pachtbedrijven stijgt het uurinkomen dus met 60 tot 75%, op particuliere bedrijven met 50 tot 65%, in het laatste geval tot het niveau van het door de sector gewenste uurinkomen. Bij een bedrijfsoppervlak van gemiddeld 13 ha betekent dit een toename van het bedrijfsinkomen uit het rietland tot € 13.468,- op pachtbedrijven (+ € 5.642,-) en tot € 25.935,- op particuliere bedrijven (+ € 9.165,-).